

הצעה

למען תקנת ענונות

מאת

יהודה ליב בן לאאמ"ר הרב הגאון מוהר"ר עזריאל עפשטיין
רב דקהלת ישראל בברוקליין, סאטם.

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"ד

נייראק

תר"צ

שאלה ובקשה

רב מאד נכבד !

במחברת זו הנני פונה אל הדר"ג בשאלה ובבקשה. השאלה אחת שהן שלש : אם דעת כת"ר נוחה מהצעה זו למען תקנת עגונות או לאו ; אם מצא באיזה חלק מן המחברת שלא כונתי יפה להתלכח הקבועה ; ואם לפי דעתו אין לנו לצמצם בענין זה בדברי הפסוקים לבד אלא צריך להכניס בחשבון גם חששות שמושיות שאין להן יסוד בדברי הראשונים ומפני החששות האלו — ולא מצד הדין — אי אפשר להסכים להצעה זו. ובקשה אחת היא לי. בקשה לבכית שיכתוב לי תשובה על שאלות אלו אם תשובה קצרה כהן ולא או תשובה ארוכה בפילפולא חריפא כפי כחו הגדול ואם יש לו איזה הצעה חדשה למען תקנת עגונות להוסיף ולברר גם את ההצעה שלו. במשך הזמן אי"ה נדפס את כל המשא ומתן בענין זה יחד עם כל התשובות וההערות וההצעות שנקבל בכרך מיוחד כדי להגדיל תורה ולהאדירה ואולי גם — אם גדולי הרבנים יסכימו לזה — לחדש תקנה הלכה למעשה. הקלוקול של העגונות כ"כ מעציב כזמננו עתה שאין אנחנו רשאים להבטל מלדון ולחקור בענין זה עד שנמצא תקנה לבנות ישראל.

בכבוד רב

יהודה ליב בלאמו"ר הר"ר עזריאל עפשטיין.

נא לכתוב על אדריסה זו :

Rabbi Louis M. Epstein, 15 Stearns Road, Brookline, Mass., U. S. A.

א. פתח דבר

קול צעקת עגונות גלמודות נשמע מרחוק ומקרוב ומספרן עולה לאלפים ולרבבות וכמה מהן עוד רכות בשנים נשארות אלמנות חיות כל ימיהן. רבות מהן בועטות בתורה ובמסורה הקדושה ונשאות לאנשים בלי גט פטורין מבעליהן ומלאה הארץ זמה ומתרכבים ממזרים בישראל, ומי יעמוד כפרין, ומי יסקל את אבני הנגף מדרך ההיים ויסלול דרך ישרה ונקיה שזוהי דרך התורה הקדושה שלנו, ומי יטהר משפחות בני ישראל מטומאתן אם לא הרבנים עיני העדה מורי העם ומנהיגיו? הלא בצדק תתקדשה הנשים האלו ותשלכנה מנגד פניהם כל רגש של יהדות ותנשאנה ותתגרשנה עפ"י חוקת העמים. הרי רכות כבר עושות זאת ואנחנו מחשים! אמנם לא נעלם ממני המצב המסוכך שרבני ישראל נתונים בו. הרי כל עיקרו של המכוכה באה מזה שאין לבי"ד שבזמננו כח לכופף את הבעל לגרש ולהעניש אותו עד שיאמר רוצה אני — תורתנו היא תורת צדק ואמת. אבל אין לנו השומרים להוציא את הכח שכה אל הפועל — א"כ איזה תרופה יש, האם ח"ו נחליף תורתנו בתורה אחרת?

כבר הרגישו רבים ממורי הוראה בישראל שאע"פ שאין לנו כעת תקון כללי להוציא מכללי העגונות את אלו הנשים שכבר נעזבו מבעליהן בלי גט פטורין, אבל אפשר לתקן לעתיד לסדר את כל הנשואין בין איש ואשה שיבאו מכאן ולהבא כאופן כזה שיהיה כח ביד בי"ד במקום עגון להתיר האשה לעלמא מבלי צווי והסכמת הבעל, וזה אפשר לעשות באחד משני אופנים: או להתנות תנאי בקדושין כאופן שיתבטלו במקום עגון או שבשעת הקדושין יתן הבעל כח והרשאה לבי"ד לכתוב גט לאשתו ולתתו לה אם תתעגן ממנו. כמדה מצומצמת כבר התחילו הרבנים בתקון הראשון, היינו בקדושין על תנאי, והם הרבנים דטורקי והרב הראשי דקונסטנטינופול ואחריהם נמשכו הרב שמואל אביגדור אברמזון מאטריקא כפי שמביא בספרו „תורי זהב“ אשר נדפס פה זה לא כבר והרב יוסף שאפאהטשניק מלונדון כמובא בספרו „חרות עולם“. תמצית התקנה היא שבזמן הקדושין יתנה הבעל תנאי שאם יעגן את אשתו שיהיו הקדושין בטלין למפרע, ועיקרו של הלכה מיוסד על מה שכתב הרמ"א באה"ע סי' קנ"ו ס"ד בזה"ל: והמקדש אשה ויש לו אה מומר יכול לקדש ולהתנות בתנאי כפול שאם תפול לפני המומר ליבם שלא תהא מקודשת, והרב בעל נודע ביהודה במהדורא קמא אה"ע סי' נ"ו והרב בעל חתם סופר ח"א אה"ע סי' קי"ב סדרו נוסח קדושין על תנאי זה שלא תהא זקוקה ליבום לאח מומר. מזה דנו הרבנים הנ"ל שאפשר לסדר גם כן קדושין על תנאי שלא תתעגן שאם תתעגן יהיו

הצעה למען תקנת עגונות

הקדושין במלין מעיקרא*) אבל הרב הראשי בארץ ישראל הרה"ג מהרא"י קוק התנגד לתקנה זו כפי שמביא מכתבו הרש"א אברמזון בתחלת ספרו „תורי זהב” וז"ל: והרב הראשי מקונסטנטינופול ובית דינו הדפיסו ע"ז קונטרס מיוחד והנהיג תנאים בקדושין מפני תקנת עגונות בזה"ז. ואעפ"י שעצם הדבר הוא פשוט לדינא דמהני תנאי מפורש גם בנשואין.... בכ"ז לא הסכמנו להנהיג את התקון למעשה בכל תפוצות ישראל מפני הקלקולים שיוכלו לבוא מזה ע"י אלו שאינם בקיאים בהלכות תנאים ובכלל בענינים של גמין וקדושין והם יש להם עסק עמם בעוה"ר.

אני לענ"ד מסכים לדעת הרא"י קוק להתנגד לקדושין על תנאי אבל מטעמים אחרים. ראשית משום שבאופן זה יהיו כל קדושי ישראל קדושי ספק דשמא יעגן אותה בסוף ימיו ומטעם זה תהיה האשה כל ימיה ספק אשת איש ואם פשטה ידה וקבלה קדושין מאחר תהיה מקודשת לשני מספק, ושנית שהבנים שיהיו לה יהיו פגומים במוכן הנמוסי דשמא יתבטלו הקדושין ונמצאו נולדו שלא בקדושין כמו ילדי זנות. איברא שעפ"י דין ישראל אין נפקותא בזה, אבל אי-כבוד הוא לתורת ישראל להטיל ספק גמור בכל ילדי ישראל אם נולדו בקדושין או שלא בקדושין. תינה בענין יבום דליכא למיחש לכבוד הכנים משום דבמקום בנים ליכא יבום, אבל בענין עגון ודאי דחיישינן לכבוד הבנים. שלישית עפ"י ההלכה אם קדש על תנאי ובעל סתם אחולי אחלי לתנאי ומפני זה צריך שיפרש את התנאי גם בשעת קדושין גם בשעת בעילה כפי שיראה מנוסח קדושין על תנאי שהובא בנב"י ובח"ס שהזכרתי לעיל, ודבר זה אי אפשר להנהיג בכל קדושין משום צניעות. ואני מסכים ג"כ לסברת מהרא"י קוק לחוש למסדרי קדושין שאינם יודעים בטיב קדושין ודיני תנאי, אבל אומר אני שחשש זה שייך דוקא בקדושין על תנאי שאם תבא האשה אח"כ לכי"ד לבטל את הקדושין לא ידעו הכי"ד אם התנה המסדר קדושין את התנאים עפ"י כל דיני תנאי, אבל אם יש למצא היתר לעגונה להוציאה מתחת בעלה ע"י קבלת עדות מבלי לשנות את סדר הקדושין הקבוע, אז אין לחוש למסדר קדושין עם הארץ שישנה את הסדר, וכי ברשעי עסקינן?

לכן באתי בהצעה אחרת, והצעתי מיוסדה על מנוי שליחות לגרושין ולא על ביטול קדושין. הרי כל מה שצריך ומה שהצדק מחייב הוא שיהיה כח ביד האשה להתגרש עפ"י כי"ד שלא בפני הבעל ושלא בהסכמתו, שתהיה ממש כמו הבעל בכח הגרושין שאם מן הדין מחויב הבעל לגרשה שיהא הגט ינתן בצווי הכי"ד ולא בצווי הבעל, וזה

*) והרב ר' יוסף אליהו הענקין מנויארק בספרו „פירושי איברא” צירף להצעה זו גם הצעה שיכתבו גם בכתב מושיטא בשעת קדושין ושתחול הגרושין אחר הבעולה האחרונה. ובצירוף שתי הצעות אלו יחד נתיר את העגונה לעלמא.

הצעה למען תקנת עגונות

7

אפשר לעשות עפ"י הדין. ויסוד הדבר הוא שאפשר לבעל למנות שלוחים בשעת הקדושין לכתיבת הגט ולחתימתו ונתינתו ולכתוב שטר עדות על זה ולהיות השטר הזה מצורף אל הכתובה או בתוך הכתובה עצמה קודם, וקנינא" או בשטר מיוחד על קלף הכתובה וכשתבא האשה לבי"ד ותראה את כתובתה יגרשוה בכח השליחות אפילו בלי צווי הבעל.

בתחלה אמרתי אל לבי לא אבוא בהצעות חדשות לפני מורי הוראה בישראל בענין חמור כזה שנוגע באיסור אשת איש. כי מי אנכי לקפוץ בראש ולחדש דברים אשר לא שיערו גדולים וישישים ממני, אבל כבר נוכחתי לדעת שגדולי הרבנים שבזמננו כבר דורשים ודנים בזה, ובהיותי בא"י בקיץ העבר ודברתי עם הרב הראשי ושאר גדולי הרבנים המפורסמים בירושלים מצאתי שכבר נשמע בין כותלי בית המדרש ההצעה של מנוי שליחות לגט בשעת הקדושין ושהיה מועיל במקום עגון לקרא דרור לעגונות. עוד מצאתי שכבר קדמוני בהצעה כמו זו אחד הרבנים הספרדים בירושלים הרב בנציון אלקלעי בהמח"ס „הלכה רווחת" וס' „כסאות למשפט" וס' „חמדת ירושלים". הוא כתב תשובה לרבני ולדייני אלגזיר בענין תקנת עגונות וכנראה לא הספיק לדפוס את התשובה, אבל נשאר אחריו קונטרס כתב יד באכסמפלים אחדים שכתב ביום ז' לחודש כסלו שנת „ובית צדיקים" שהוא תרע"ב וקרא את הקונטרס בשם „קונטרס תקנת עגונות". השאלה היא ממש כמו השאלה שלנו, כי כאלגזיר כאמריקא איש ואשה לא יתפטרו מקשר הנשואין בלתי אם מקבלים גט פטורין מאת הערכאות הגוים ואחרי שנתגרשו בדיני הגוים ממאן הבעל לסדר גט עפ"י דין תורה"ק וזוה תתענן האשה. ראשי קהל אלגזיר התומים על השאלה ויד הרב בנציון אלקלעי ס"ט שד"ר קהל חסידי „בית אל" יכב"ץ בעיה"ק ירושת"ו התום על התשובה. ואבאר את הצעה שלו בקצרה.

ב. הצעת הרב הספרדי בירושלים

ראשית הוא מחליט שמנוי שליח לכתיבת הגט מותר אפילו קודם הקדושין, ואעפ"י דגרסינן ביבמות דף נב' ע"א כתוב גט לארוסת... הרי זה גט מפני שבידו לגרשה ולאשה בעלמא אינו גט היינו דוקא אם הגט נכתב קודם הקדושין אבל אם השליחות נעשה קודם הקדושין והגט עצמו נכתב לאחר הקדושין שפיר דמי ומדמה את הדבר לכותב גט לאשתו שומה בשעת שמתה אעפ"י שאינה בת גרושין באותה שעה (ב"ח אה"ע סי' קי"ט). אלא דקשה ליה הגמרא דנזיר דף י"ב מהא דאיתא שם לא משוי אינש שליח אלא במילתא דמצי עביד השתא במילתא דלא מצי עביד השתא לא מצי משוי שליח, ומתוך דכוונת הגמ' היא לאו דמדינא לא מצי משוי שליח אלא דאומדנא היא דלא משוי

הצעה למען תקנת עגונות

שליח במילתא דלא מצי עביד השתא אבל אם פירש בפירוש שתהא חלה השליחות אפילו במילתא דלא מצי עביד השתא שליחות מעליה היא ומביא דעת כמה מן הפוסקים דקיימו כשיטתיה. אבל דעת ר"ת (בתוס' שם בד"ה מ"ט) היא דלדינא אי אפשר לעשות שליח במילתא דלא מצי עביד השתא משום דבר שלא בא לעולם. וכדי לצאת לכל הדעות מפלפל המחבר בענין דבר שלא בא לעולם ומסיק שבמקום שיש חיוב על הבעל לקיים הבטחתו אל האשה ואם יקיים הבטחתו עומדת היא להתקדש לו לא מקרי דבר שלא בא לעולם. והואיל ומצי עביד השתא מצי נמי משוי שליח. המחבר הוסיף לפלפל בענין זה והעלה להלכה ולמעשה שאפילו קודם הקדושין אפשר לבעל למנות שליח לכתיבת הגט ועדים לחתימתו. ועפ"י זה הוא מציע שקודם הקדושין יבאו החתן והכלה לפני בי"ד שבערים ויסדרו שמר מנוי שליחות. ואנכי קצרתי את השקלא ופריא זו משום דלא נפקא לן מדי מזה דמה אכפת לן אם ימנה שליח קודם הקדושין או אחר הקדושין כלום נחוש לרמאין כאלו שבשעת קדושין יבקש תחבולות עליה איך לעגנה ומפני זה לא ימנה השלוחין לגירושין אחר שכבר קדשה? הלא הוא דבר שהשכל אינו סובל והוא מעומא דמעומא ולמה נחוש לזה? לכן אומר אני שאינו צריך להכנס את עצמנו בדחוקים אלו ולהתיר מנוי שליחות לדשלב"ל אלא יקדשנה קודם כניסתם לחופה ואחר הקדושין ימנה סופר ועדים ושלוחים לכתיבת הגט וחתימתו ומסירתו.

וא"ת והאיך יכרך ברכת ארוסין בשעת החופה אם כבר קדשה קודם לכן בפני הבי"ד? הא לאו מילתא ומותר מן הדין לברך ברכת ארוסין תחת החופה אם קדשה מקודם בלא ברכה וכדפסק הרמ"א באה"ע סי' לד' וז"ל אפילו קדש אשה מזמן ארוך ומברכין ברכת ארוסין תחת החופה וי"א דחזר ומקדש אותה תחת החופה כדי שיהיו הקדושין סמוכין לברכה עכ"ל. גם הנוכ"י והחת"ס שסדרו קדושין על תנאי במקום שיש אה מומר הצריכו קדושין קודם החופה ולא חשו לברכת ארוסין שמברכין תחת החופה ואפילו לחזר ולקדש לא הצריכו.

גם מה שכתב המחבר להצריך שהחתן והכלה יבאו לפני הבי"ד שבערים ושהבעל ימנה את השלוחים בפניהם והם יסדרו את השמר. איברא שבמקום דאפשר יותר טוב למסור כל עניני גטין וקדושין לבי"ד קבוע ומומחה ובפרט סדור שמרות ומנוי שליחות ואי משום עצה טובה קמ"ל להצריך בי"ד קבוע תבא עליו ברכה. אבל לדקדק שיהיה דוקא בפני בי"ד קבוע זה שלא מן הדין ואין אנחנו פה באמריקא יכולין לעמוד בה משום דבמדינתנו אין בי"ד קבוע שכל בני העיר יפנו אליהם בעניני גטין וקדושין אפילו בקהלות גדולות וגם יש הרבה מהערים והכפרים שאין שם בי"ד כלל ומרדות והוצאות הדרך כ"כ מרובין שהוא מן הנמנע שיסעו לעיר שיש שם בי"ד. לכן נראה לי שכיון שמן הדין אין צריך בי"ד אלא עדים כשרים בין לקדושין ובין לשמרות די בזה

שהרב המסדר יסדר את הקדושין ואת שמר מנוי השליחות בעצמו בפני עדים כשרים.

ואם תמצא לפקפק ולומר סוף סוף צריכים אנו לבי"ד דאי לאו הכי כשתבא האשה להתגרש ע"י שמר מנוי השליחות ועדי השמר אינם שם בשעת גרושין לא תוכל להתגרש משום דעדותם יהיה ככתב ולא בע"פ ואנן כללא שמעינן מפייהם ולא מפי כתבם ומהאי טעמא כתב החת"ס בח"א אה"ע סי' קיא' דבקדושין על תנאי לא די בשמר קדושין לבר כמו שסדר הנבי' אלא דצריך להוסיף שמר פסק דין של בי"ד דאי לאו הכי תהיה גביית עדות מפי כתבם, וא"כ בנידון דדן נמי צריך לבי"ד בשעת קדושין כדי שיכתבו שמר פסק דין וכשתבא להתגרש לא יצטרכו אז לגביית עדות מפי כתבם. זה ליתא דעדים החתומים על שמר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבי"ד וכמו שכתב הש"ך בח"מ סי' כ"ח ס"ק י"ד וכן נראה ג"כ מהגהות הגר"א שם. ואפילו לדברי הרמב"ם שכתב בפ"ג מהל' עדות דמדאורייתא אפילו בשמר הוי מפי כתבן אלא דמדרכנן מהני עדות בשמר בדיני ממונות משום שלא תנעל דלת מפני לוי' כ"ש בגמין דמהני משום תקנת עגונות, והראיה דבשמרי מלוה צריך קיום ובשמרי גרושין אפי' קיום לא צריך כדאיתא בכתובות דף ג' ע"א. גם החת"ס שהבאתי לא פסק להלכה נגד הש"ך אלא עצה טובה קמ"ל לכתוב פס"ד ולא גב"ע כדי שלא לדחוק בחששא דמפייהם ולא מפי כתבם. לכן נראה לי ברור שאין צריך לפרוץ בי דינא בשעת קדושין אלא יעמוד החתן לפני הרב המסדר ולפני העדים ויקדש את הכלה ואח"כ ימנה בפניהם סופר לכתובת הגט ועדים לחתום בו ושליח להולכה ואז יכתוב הרב המסדר את שמר המנוי ויחתום עליו את העדים שעומדים אצלו ויתן את השמר הזה לכלה, וזה די ומועיל.

אבל במנוי הסופר והעדים יש קושי רב ודקדוקים רבים והיא היא השאלה העיקרית ועצם תמצית הענין אשר אנחנו דנים בו. הרי בי"ד וסופר ועדים שרגילים בכתובת גמין וסדרם אינם מצויים בשעת קדושין, ואפילו היה אפשר לקבוע בי"ד וסופר ועדים בשעת הקדושין מי יאמר שהאשה תוכל למצא אותם העדים ואותו הסופר בשעה שתבא להתגרש שמה ימותו או ילכו למקום רחוק וכו'. לכן הציע החכם הספרדי בקונטרסו שיכתוב הכעל את מנוי הסופר והעדים בכתב ידו והוכיח להתיר כתב בכ"י כפ"ק עפ"י רוב הפוסקים הראשונים והאחרונים נגד ברייתא מפורשת בתוספתא גמין פ"ב דאפילו כתב בכ"י לסופר כתוב ולעדים חתומי אעפ"י שכתבוהו והתמוהו (ונתנו לו) ונתנו לה פסול עד שישמענו את קולו שיאמר הוא לסופר כתוב ולעדים חתומי. וזהו תמצית ההוכחות שהביא הרב הספרדי וז"ל.

„וכשאני לעצמי בינותי בספרים וראיתי שאיני צריך בזה לפרוש

הצעה למען תקנת עגונות

דרך לעצמי ולהוכיח ולהאריך בראיות ברורות ובמקום שאי אפשר לפקח לצות פה אל פה בענין שישמעו את קולו ממש והוא מקום עגון יש לנו לסמוך על כת המכשירין כ"י בפקה או בנשתתק ואפשר שגם האוסרים יודו במקום עגון... כי כבר דרך כבושה היא שכבושה אשלי רברבי תלת סמכי רבנן בתראי גאוני ישראל, והם המה ראשון בקודש מרנא ורבנא משה בן חביב ז"ל בס' גט פשוט ואשר ע"י השני הוא הגאון המפורסם רבנו יעקב רישר ז"ל בס' שבות יעקב ועד אחרון הגאון האמתי המפורסם בכל קצות מהרי"ם פאדווא מכריסם ז"ל... אשר על מדוכה זו ישבו ובררו ולבנו זון הלכה למעשה העלו ובמקום עגון ואי אפשר להשיג צווי מן הבעל לסופר ולעדים פה אל פה לדבר כם ולשמוע קולו יש לנו לסמוך על גדולי הפוס' המכשירין בצווי הבעל עפ"י כתב ידו ולמעבד עובדא לכתחלה ושגם הפוסקים האוסרים יודו במקום עגון, ואציגה נא פה דב"ק כל אחד מהם כמה שנוגע למצוי הדין בלבד, ויצא הראשון ה"ה גט פשוט ז"ל סי' קכ' ס"ק כו' ז"ל :

ומנה לענין הלכה יראה דהרי"ף ז"ל ס"ל כהרמב"ם דכתב יד מהני מדושימיס התוספתא וכן כתב הרד"ך סי' כג' ומה גם דיש להוכיח כן ממאי דמכשיר כתב יד לגבי עדות אשה ומשמע דיליף לה מהמהני הרכנה וכמ"ש למעלה בשם מהרח"ש וא"כ נמצא דהרי"ף והרמב"ם והעיסור ורש"י והתוס' מכשרי בכתב ידו כפשטא דגמרא דידן דכתב יד עדיף מהרכנה, וכנגדם איכא ר"ת והרא"ש והרשב"א והסור והר"ן והמרדכי וב"ה וסמ"ג וסמ"ק והגמ"י דהם חוששין לדברי התוספתא וע"י בתשוב' הר"ן סי' מג'. ובודאי כי לכתחילה יש לחוש לדברי התוספתא אך במקום עגון יראה לענין הלכה דיש להקל ולסמוך אדברי המקילין חדא כי פשטא דגמרא דידן הכי משמע ותו דגדולי הפוסקים לא חשו לתוספתא ותו כי יש לצדד ולומר דאפילו מאן דהייש לדברי התוספתא היינו שלא במקום עגון כמו שנראה מתירוץ שני דהרא"ש וכן כתב ר' ירוחם ז"ל וכ"כ הרב מהרד"ך לענין הלכה על משומד אחד... והשוב בארוכה דאפילו דלא נכתב כתב ידו של הבעל בפני סופר ועדים אלא שלא בפניהם מהני כתב ידו לדעת גדולי הפוסקים ז"ל ובמקום עגון כי האי מודו כל הפוסקים ז"ל דכשר אלא לענין מעשה צריך להתעין עם חכמים בדברים אלו, עכ"ל (מהרד"ך) מ"מ יראה לי דע"כ לא הקיל הר" מהרד"ך אלא כשהמגרש כתב בכתב ידו לסופר ולעדים אפי' שכתב שלא בפניהם כיון דהסופר והעדים מכירים כתב ידו הרי הוא כאלו ראוהו כותב וכתב יד מהני דומיא דהרכנה והוי כאלו שמעו מפיו ממש אבל אם כתבו לסופר ולעדים שהבעל מינה לפ' סופר לכתוב ולעדים פו"פ שיהתמו נדון זה הוי כאומר אמרו ובאנו למחלוקת וכו'. אך ראיתי בתשוב' המבי"ט ח"ב סי' עג' וסי' קנה' דמיקל במקום עגון גם בעדים שכתבו לסופר ולעדים שהבעל מינה אותם וכו' ומסיק בסוף התשובה גם אם עדין לא נעשה מעשה הגט והבעל אינו מצוי נ"ל לסמוך על

הצעה למען תקנת עגונות

הפוסקים שכתבתי למעלה שהם מקילין לכתוב ולחתום ולתת כיון שישי כאן עגון, עכ"ל (המבי"ט). ולענ"ד יראה דגבי פלוגתא דכתיבת יד מהני אי לא מהני יש לסמוך במקום עגון על המקילין כיון דיראה דאפילו מאן דפסל כתיבת ידו אינו אלא מדרבנן אך בנדון דהמבי"ט דנוסף עוד ריעותא אחריתא דהוי אמרו לסופר וכו' ובאנו למחלוקת וכו' מילתא דפשיטא היא דאין לסמוך על המקילין ואפי' נתגרשה לא תנשא אך אם נשאת לא תצא וכו', עכ"ל (הג"פ) השייך לעניננו (עיי' גם בס"ק כו', כח', לא' שם ועיי' עוד יד אהרן הגה"ט).

מכל הני מילי דרב שמעינן דדעתו ז"ל להתיר במקום עגון לכתוב הגט עפ"י כתיבת ידו דפקח וסמוכין דיליה הם מהרד"ך והמבי"ט ז"ל וכן כתב בשמם הרב החביב בכה"ג שם הגהב"י אות ל' גם הוסיף לנו מ"ש המשפטי שמואל (אלקלעי) ז"ל דאזיל כשימתייהו וחזר וציין על כוליהון תלתא בחד קינא (שם אות לב') יע"ש.

וזה מה שכתב השכות יעקב ז"ל (ה"א סי' קיד) ז"ל בקיצור השייך לעניננו: שאלה מהרה"ג וכו' (יעיין בשאלה שם). תשובה — אף דגדולי הפוסקים וכו' פסקו דאין לסמוך עפ"י כתבו לתן גט לאשתו וכו' מ"מ במקום עגון כי האי אפשר דיש להתיר וכמ"ש בתשו' להרד"ך והובא ג"כ בס' בית שמואל ז"ל ומסכים עמו וכו', ועוד י"ל דודאי בנשתתק כיון דאפשר ע"י הרכנה יש לחוש להחמיר כתירוץ א' שבתרא"ש ולא נסמוך אכתיבה כיון דיכול להרכין בראשו שהיא עדיפא קיצת אף לתירוץ שני יש להחמיר כתירוץ ראשון, ונראה שזה כונת המור שפסק כתירוץ א' להחמיר בנשתתק, מה שאין כן בנדון כזה אם אי אפשר בענין אחר אין דנין אי אפשר משאפשר ויש לסמוך אכתיבתו אף לדעת המור, וכן פסק בתשובה המבי"ט ח"ב סי' קנח, עכ"ל ומצויין בהבאה"ט ז"ל (שם סי' קכ' ס"ק י') יע"ש.

והנה מ"ש הרב הנז"ל על דברי מהרד"ך ז"ל והובא ג"כ בהב"ש ז"ל ומסכים עמו ע"כ, אחד הרואה בס' הב"ש (שם ס"ק ח') שלא דבר מדיליה כלום אלא שהעתיק מ"ש הדרכי משה בשם הרד"ך הנז"ל ותו לא מיד, ומוכרח לומר שכוונת הרב בזה לומר דשתיקתו דהב"ש היא היא הסכמתו, וכיון דלדעתו ז"ל דשתיקת הפוסק המעתיק הוי כהודאה אף אנן נמי נימא בשתיקת הכה"ג והבאה"ט ז"ל הנז"ל היינו הסכמתם ואהניא לן לצרפה עם הסכמת הג"פ והשבו"י הנז"ל דפסקי בסכינא חריפא לדון במקום עגון כהרד"ך והמבי"ט הנז"ל.

והילך פסק הגאון האחרון בזמן (מהרי"ם מכריסם) ז"ל בקיצור קיצת: בדבר האשה מפה היושבת עגונה גלמודה וכו' (עיי' השאלה בפנים הספר)... הנה לא נעלם מאתנו שיטת הפוסקים המחמירין בזה שיכתב בכתב ידו לסופר ועדים כאשר האריך בזה מרן הב"י באה"ע סי' קכ' וכו', ולכאורה הענין חמור מאד אמנם הרד"ך ז"ל בתשו' צידד

הצעה למוען תקנת עגונות

להקל במקום וכו' רק האחרון הגדול בעל גמ פשוט ז"ל אשר נתפשמו הוראותיו בכל תפוצות ישראל וגדולי האחרונים גרירין בתריה טובא. הוא פתח בהצלה והסכמתו הלכה למעשה שבמקום עגון ודוחק שלא יהיה לה ח"ו תקנה כל ימיה יש לסמוך על דעת המקילין והביא הרבה מכת הראשונים ז"ל אשר לא הובאו ביתה יוסף שמקילין בזה ויבואר אי"ה וכו'. ונבא לגוף הענין עם כי הב"י מרבה המחמירים בזה יש ג"כ הרבה מקילין בזה מה דלא מנה מרן הב"י ז"ל.

הנה דעת הרמב"ם ז"ל נודע בזה להקל וגם דעת הרי"ף ז"ל משמע כן מדהשמיט התוספתא מהלכותיו שעליה סמכו המחמירין וכן כתבו הרד"ך והגמ פשוט דמשמע כן דעת הרי"ף. וגם דעת העיסור להקל וגם דעת חתום" כפי פשטות דבריהם וכמ"ש לעיל נוסח לדעת המקילין וכן דעת הרימב"א וכמו שהביא המ"ל נ"י וכן מצאתי דעת הרמב"ן בחידושו להקל בכתיבת ידו וכו' וגם דעת הר"ן אף שמרן הב"י הביא דעתו בין המחמירין. אמת שבהלכות הרי"ף כתב כן אבל בחידושו על גימין כתב להקל שמזה נראה שדעתו בהלכותיו ג"כ לחזמרא בעלמא ולא מצד הדין בהחלמא. דאל"כ יסתר דבריו לגמרי שבחידושו. וגם דעת הרא"ש לא ברירא להחמיר כי לפי פי' השני שכתב לחלק דבנשתתק הקילו הוא הדין די"ל דמהני כתב יד בפקח היכא דאי אפשר בענין אחר דהקילו משום תקנת עגונות כמו שהקילו בנשתתק. וכן כתב בתשוב' הר"י שבות יעקב ז"ל גם הביא שם דעת המבי"ט דדעתו להקל לסמוך על המקילין. גם דעת הריב"ש ז"ל מי' רמ' נראה דעתו להקל בזה. מכל אלו יש לנו יסוד וסמיכה להקל במקום עגון.

אך בעגונות זה יש תקנה טפי והיינו כאשר כתבנו להר"י דק"ק מעין שפרם שיכתוב בכתיבת ידו יאמר בעל פה שממנה את הסופר פלוני ועדין פו"פ לכתוב ולחתום עבורו. וכזה יש לנו תקנה גדולה כי מלבד דעת המקילין יש לנו יסוד לסמוך על דעת הרא"ה והר"ן וכו' בסוף פ' האומר היכא דממנה שליח שלא בפניו דמועיל ואין זה אומר אמרו כמו שהאריך שם הרא"ה והר"ן בסברתם. אף שהב"י כתב שלא אמרו רק להלכה ולא למעשה הנה מצאנו גדולי האחרונים אשר כמעט כל הגדולים סומכין עליו בהלכה למעשה הוא רבינו מהרש"ל והוא כתב בים של שלמה בגימין בפשיטות שיש לסמוך אשיטת הרא"ה והר"ן הלכה למעשה. גם בענין אומר אמרו גופא דעת הרש"ל שם דבמקום עגון יש להקל מכל שכן שיטת הרא"ה והר"ן שכתבו דזה לא הוי כאומר אמרו שיש לסמוך על זה להקל והאחרונים הסוככים את השו"ע לא היה עדיין בימיהם אור הגנוז הרש"ל ז"ל על כן החמירו בענין זה הרבה.

אמנם לבד דעת האחרון הגדול הרש"ל ז"ל מצאנו ג"כ דעת גדולי הראשונים להקל בזה בענין אומר אמרו שהרי הסוד ברמזים אומר כן בשם הר"י וק"כ ר' ירוחם שיש פוסקים דאומר אמרו כשר וכן כתב הרב

המגיד בפ"ד מה' זכיה וכן כתב הריב"ש סי' שד' וכו' וכן נראה מדברי הרמב"ן שכתב שמצא דעת בעלי התוס' שמכריע באומר אמרו דכשר וכו' וזה דעת שראוי לסמוך עליו וכ"כ הר"ש בן הרשב"ן בשם הרמב"ן ז"ל וכן דעת הריטב"א וכתב שכן דעת רבו הרא"ה ז"ל, והגאון בעל בית אפרים (באה"ע סי' קו') האריך בזה להביא דעת המקילין וכתב שיש תחת ידו תשובות הגאון מג"ש כתב להקל בזה במקום עגון, מכ"ש בנדון דידן כיון דממנה השליחות שלא בפניו כי לדעת הרא"ה והר"ן לא הוי זה כאומר אמרו, וסיים בית אפרים שמ"מ לא מלאו לכו להקל כיון שדעת השו"ע וגדולי האחרונים להחמיר בזה וכו', אמנם בנדון שיש עוד צד להקל דהיינו דעת המקילין היבא שמצוה בכ"י דאיש פלוני יהיה סופר שלו לכתוב הגט ופ"פ יהיו עדי חתימה דהרבה מקילין בזה בצירוף שניהם נוכח לסמוך לעשות מעשה להקל במקום עגון כי זולת זה לא יהיה לה תקנה לעולם וכו'. והנה מרם חיתום גמר דין בא לידי ספר פר"ח ז"ל על אה"ע וחשש הרבה בענין זה ושלא להקל אפילו במקום עגון מ"מ נלע"ד כיון דדעת גט פשוט אשר נתקבלו הוראותיו להקל בזה ובפרט דעת היש"ש הנו"ל אשר האחרונים עדיין לא ראו דבריו להקל וגם ה"ר בית אפרים צידד בזה להקל, נלע"ד לסמוך על המקילין בזה הלכה למעשה.... עכ"ל (הרי"ם מכריסין).

עיינ יד אהרן ז"ל שם הגה"ט אות כה' ועין הקורא תחזינה כל הכתוב יושר דברי אמת של הגאון הנ"ל.... ועוד המציא לנו בזה תיקון אחר שיאמר הבעל בפניו ג"כ הצוי לסופר ולעדים לכתובתו וחתימתו ונתינתו לאשה..... בנדון דדן עכ"פ גלוי וידוע לכל שלא רק הוא מקום עגון של אשה אחת ושתיים ושלוש וארבע וכו' אמנם הוא ככלי ברזל ומצודה פרושה לרגלי כמה וכמה נשים אין מספר ומעשים בכל יום הוה ורגיל, ולא עוד אלא דמלבד ככלי העגון נוסף עליו תחורבן הגדול שהולכות ונישאות לגברים באיסורן דרביע עלייהו בלתי גט כריתות כד"ת ונשים סומכות רשות על נתוק הקשר שנתקשרו בו לבעליהן בעת הנישואין עפ"י חק ונמוס הרשות ומרבים ממורים (רח"ל) בישראל ואין ביד שום דיון ומורה שיוכל לעצור בידם ולמחות בידם כידוע.

וא"כ מי הוא זה ואיזה הוא שיפתח פיו לומר לא תעשה כן בישראל והאף אמנם כי נמצא מן האחרונים שכתבו להחמיר בזה אפי' במקום עגון וכגון הפר"ח וכן יש לדקדק ממש"כ המל"ם ועד אחרון הר"י נכון ז"ל בס' גט מקושר, אם דעתם ז"ל להחמיר במקום עגון לא יחמירו במקום ממזרות וחלילה לשום מורה הוראה בישראל לתקוע עצמו בדבר הלכה זו ולנהוג חומרא דאתי לידי קולא וחורבא גדולה כזאת, ואדרכא איפכא יש להחמיר ולהטיל על כל קרקפתא דגברו שלא ינשאו להם נשים כ"א ע"פ התקון הנ"ל בפתיחת תשובתנו הלזו, ומה גם כי נמצא בו דבר טוב והוא שיצוה הבעל בפניו לסופר ולעדים מכלתי אמצעים לומר להם אמרו וכמ"ש הגאון מהרי"ם הנ"ל....

עד כאן העתקתי דברי הרב הספרדי יחד עם כל מה שהביא מדברי הגמ' פשוט ודברי השב"י ומהרי"ם מכריסק' לסיוע לו בהוראה הלכה למעשה להתיר אישה לעלמא ע"י כתב יד הכעל שמצוה לסופר לכתוב גם לאשתו ולעדים לחתום בו ומצרף אגב גררא גם ההמצאה שהמציא מהרי"ם הנ"ל שיאמר הכעל בע"פ אני ממנה סופר פלוני ועדים פו"פ לכתובת הגמ' וחתמתו. ובוזה המציא לנו הרב אלקלעי יסוד חזק להוציא נשי ישראל ממסגר העגון באופן שבשעת הקדושין יכתוב הכעל השמר דלהלן ויקראנו בפני שני עדים כשרים ויחתום הכעל את שמו על השמר ואח"כ יכתבו העדים ג"כ את עדותן בשמר כמו שיבא להלן.

וזה גוסס השמר שסדר הרב המחבר הנ"ל :

או ליד שלוחה תהא ירך כירי ופיך כפי ודכורך כדכוירי ועשיתך בעשיתי ונתינתך כנתינתי ונותן אני לך רשות לעשות שליח בחריקך ושליח אחר שליח עד מאה שלוחים ואפילו בלא אונס עד שיגיע נט לידה או ליד שלוחה ותיכף שיגיע הגט הנזכר לידה או ליד שלוחה מידך אתה פכ"פ שלוחי או מיד שלוחך או מיד שליח שלוחך כאמור תהא מגורשת ממני ומתרת לכל אדם, ואם נערר אחד מכם או בולבם ח"ו הנה אני ממנה סופר ועדים ושליח לכתוב גט כריתות לאשתי הנזכרת ולחתום בו ולתתו לה כאמור לכל ארבע מישראל שיכירו חתימתי או חתימת העדים המקיימים את חתימתי כתחז"ל (כמ"ש הגט פשוט בשם מהרד"ך ז"ל הובא בסוף תשובתנו הלזו, יע"ש) והריני מבטל לפניכם אתם עדים פכ"פ ובכ"פ העומדים לפני כל מודעי ומודעי המודעי ומודעי דנפקא מנו מודעי המודעי שמסרתי על הגט הנזכר ועל מנוי שליחות נתינתו וכל דברים שמסרתי שהם כשיתקיימו גומרים לבטל הגט הנזכר או מנוי שליחות נתינתו הרי הם בטלים ומבוטלים וכן אני מעיד על עצמי בפניכם שלא מסרתי שום דבר על הגט הנזכר ולא על מנוי שליחות נתינתו שיפסל מחמתו והריני פוסל כל עד או עדים שיעידו שמסרתי או שאמרתי שום דבר שיבטל הגט הנזכר או שיבטל מנוי שליחות נתינתו או שיודע כח

בכך וכך לשבת בירח פלוני שנת חמשת אלפים ושש מאות..... לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן במתא פלונית דעל.... יתבא אני פכ"פ העומד היום פה מתא פלונית הנזכרת מצוה לכם אתם פכ"פ ובכ"פ ובכ"פ (מה שהצרכתי ארבעה כנוכר כדי שיהיה השליח מיוחד מלבד הסופר והעדים ולצאת מידי מחלוקת האחרונים ז"ל, עיין בפת"ש סי' קב' ס"ק כא') העומדים במקום פלוני ואומר לכם בלב שלם ובדיוני הגמור בדלא אניסנא שמיום שיותר קשר הנישואין שיש ביני ובין אשתי פלונית כת פלוני בעדכאות ואילך אתה פכ"פ סופר תכתוב גט כריתות לשם גירושי אשתי פכ"פ לשמי אני פכ"פ ולשם אשתי הנזכרת ולשם גירושין גמורים ולשם כריתות מאחד עד שייהיה אחד כשר בין בכתיבה בין בחתימה לרעת הרב המסדר בלי שום פקפוק, ואתם פכ"פ ובכ"פ תהיו עדים ותחתמו כנט שיכתוב הסופר הנזכר לשמי אני פכ"פ ולשם אשתי פכ"פ ולשם גירושין גמורים ולשם כריתות ואני נותן לכם רשות לחתום גט אחד עד מאה גיטין עד שיהיה אחד כשר לרעת הרב המסדר ואתה פכ"פ תזכה (לשון זכיה יפוי כח הוא שלא יכול הכעל לחזור בו כמ"ש בסוף תשוב' באורך) לאשתי פכ"פ כנט שיכתוב הסופר פכ"פ הנזכר ותתנו בידה ככל מקום שתמצאנה או ביד שלוחה ובשעת נתינתך הגט לידה

להוציא שום לעז על הגט הנוכר כלל ועיקר והריני פוסל עלי מעתה ומעכשיו כל עד או עדים שיעירו שבטלתי הגט הנוכר או שיעירו שבטלתי מינוי שליחות נתינתו או שיעירו שאמרתיו שום דבר שיבטל הגט הנוכר או שיבטל מינוי שליחות נתינתו או שיעירעו כחו מחמתו, אבל המנוי שמניתי לכתיבת הגט הנוכר ולחתימתו ושליחות נתינתו והגט עצמו כאמור יהיה שריר ובריר וקיים (ויחתום שמו פב"פ כנו"ל).

מחמתו גם אני מקבל עלי בחרם ובשבעת התורה על דעת המקום ב"ה ועל דעת אשתי ועל דעת אביה ואמה (אם עורם בחיים) וכל קרוביה בני משפחתה ועל דעת חכם העיר פב"פ והעדים פב"פ ופב"פ ועל דעת הרבים העומדים פה במעמד הקידושין שלא אבטל לא את מנוי כתיבת הגט ולא את מנוי חתימתו ולא את מנוי שליחת נתינתו ולא את הגט עצמו בשום זמן מעתה ועד עולם ושלא

זה נוסח שטר קיום העדים :

וקבל עליו בחרם ושבעות התורה ע"ד המקום ב"ה וכו' שלא לבטל לא את הגט הנוכר ולא את מנוי שליחות נתינתו וכו' ובפסול עדים וכו' כאשר מבואר ומפורש הכל באר היטב מראש ועד סוף בכתב יד הבעל פב"פ הנוכר שכתב לפב"פ ולפב"פ ולפב"פ ולפב"פ הנזכרים וכתבו וחתם שמו בו לפנינו ועל דבר אמת וצדק חתמנו שמינו. פלוני בן פלוני. פלוני בן פלוני. (שני נוסחים הנזכרים נכתבים בכל כתב ובכל לשון).

כנ"ל ויחתמו הבעל והעדים כנ"ל יתנו אותו ביד האשה או ביד אחד מקרוביה עם הכתובה להיות לה

בכך וכך לשבת בירח פ' שנת חמשת אלפים ויש מאות..... לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן כמתא פ' דעל.... יתבא בפנינו עדים ח"מ צוה בפיו הבעל פב"פ ופב"פ ופב"פ ופב"פ ופב"פ הנזכרת לפב"פ ולפב"פ ולפב"פ ולפב"פ שבמקום פלוני שלא בפניהם על כתיבת הגט וחתימתו ועל שליחות נתינתו כל אחד בשמו לאשתו פב"פ מיום שיותר הקשר שיש בניהם ע"י הערכאות ואילך ובטל כל המודעות וכו' דעבר ודעתיר ובפסול העדים וכו' ואחר שיגמור הבעל הקריאה

יתנו אותו ביד האשה או ביד אחד משמרת לעת שתצטרך לו כנ"ל.

ג. הערות על דברי הרב הספרדי.

על הצעת הרב הספרדי יש לי להעיר הערות אחדות. עיקר הצעתו יש לה סמוכים בדברי הפוסקים שאי אפשר לזוז מהם, היינו שתי הדעות יחד. האחד הא דכתב יד הבעל סהני במקום עגון כמנוי שליחות לכתיבת הגט לחתימתו ולנתינתו, והשני הא דמנוי שליח שלא בפניו לא הוי כאומר אמרו ומהני, וכשמצרפים שתי הדעות יחד לית מאן דחשש לדעת המחמירין במקום עגון כזה. ומה שהצריך שהבעל יכתוב את שטר המנוי בכתב ידו לאו דוקא כתב ידו ממש אלא אפילו כתבו הסופר והבעל חתם את שמו על השטר נמי מהני, ולא תאמר הא דכתב בכ"י הוי דוקא כ"י ממש שיכתוב את כל השטר דזה ליתא הרי עיקר הוכחתנו דכ"י מהני היא מהא דהרכנה מועיל לגבי נשתתק וא"כ הוי כתיבתו דבפקח במקום הרכנה בנשתתק ולפיכך מוכן מאלי

הצעה למען תקנת עגונות

שאפילו חתימת ידו הוי כמו הרכנה דמה לן כתב הרבה או כתב מעט סוף סוף כתב ידו הוא, ועוד לגבי שמרי מלוח דתנינן הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה מנכסים בני חורין (ב"ב קעה' ע"א) מוכח דאפילו חתימת שמו בסוף השטר הוי ככ"י ממש מהא דאמר אבוי (שם קסו' ע"א) האי מאן דבעי למהוי חתימת ידו בכי דינא לא לחוי בסוף מגילתא דילמא משכח לה אחר וכתוב דמסיק כי וזוי ותנן הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה מנכסים בני חורין, הרי דחתימת ידו בסוף מגילתא הוי ככתב ידו ממש ומשמרי מלוח נלמוד לשטר מנוי שליחות. מזה נראה ברור שאם הבעל חותם את שמו בסוף השטר הוי ככ"י ממש.

אבל לכאורה אפשר להקשות על הרב המחבר שכתב בנוסח שמר שלו בזה"ל ונותן אני לך רשות לעשות שליח אהר בהריקך ושליח אחר שליח עד מאה שלוחים. תינה השליח הראשון בא מכה הבעל מטעם מנוי הבעל שלא בפניו או מטעם כ"י הבעל אבל השליח השני לא פירש הבעל את שמו במנויו אלא בא מכה הראשון והרי הבעל לא מסר לשליח ראשון אלא מילי ואיך מצי משוי שליח שני וכמו לדעת אלו הסוברים דשליח לקבלה אינו יכול לעשות שליח שני משום מילי ה"נ בשליח להולכה כל שאין הגט מסור בידו מאת הבעל. זה ליתא חדא דדעת רוב הפוסקים דאפילו שליח לקבלה משוי שליח שני משום דלגבי שליח לקבלה לא אמרינן מילי לא מימסרן לשליח וכ"ש לגבי שליח להולכה ועוד דשליח להולכה אינו דומה לשליח לקבלה משום דלגבי שליח לקבלה השליח הראשון מקבל מילי ומוסר רק מילי לשליח שני אבל לגבי שליח להולכה השליח מקבל מילי (היינו בנדון דידן) ומוסר לשליח שני את הגט עצמו, והאי כללא דמילי לא מימסרן לא אמרן אלא כשהשליח מקבל דברים ומוסר דברים אבל לא כשמקבל דברים ומוסר חפץ. ובפירוש כתב הרשב"א בחידושינו לגיטין דף כמ' ע"א בד"ה אמר ממש כדברינו וז"ל ומיהו נראה ודאי דאליבא דרבא דמפרש לה משום דמילי נינהו ומילי לא מימסרן לשליח דיתנו לאו דוקא דהשתא לאו משום קפדתו של בעל נגעו בה אלא דינא קתני דלא מימסרן לשליח והילכך נתינת הגט דלאו מילי נינהו אע"ג דאמר להו כתבו ותנו כיון דשליח נינהו עשאן בי"ד ויכתבו הם ויעשו שליח ליתנו אם ירצה, עכ"ל הרשב"א. הרי דכשמוסר גט ולא דברים לא הוי מילי אע"ג דהבעלים לא מסרו אלא מילי. ודבר זה הוא פשוט עפ"י הסברא ולא הייתי מדקדק לכותבו אלא משום דכמשא ומתן בזה עם רבנים אחדים בדבר הצעת עצמי כמו שאבאר להלן עמדו על זה לחקור אם לא הוי מילי מה שהשליח הראשון עושה שליח שני בעת שהבעלים בעצמם לא מסרו לו גט אלא מילי, וזה ברור לפי דעתי דלא הוי מילי.

ולרווחא דמילתא הייתי אומר כללא דלעולם שליח שני בא מכה הבעל ולא מכה שליח ראשון אלא שהשליח הראשון ממנה אותו ומוסר לו

הכח הבא מהבעל והוי כאלו אמר הבעל לשליח ראשון אני מסנה לשליח שני ואת כל מי שאתה תברר ובשעה שמבורר מי הוא אז חלה השליחות ישר מן הבעל על השליח השני ובללא זו שמעינן מהא דרב אשי בגיטין כ"ט ע"ב כולחו מכה בעל קאתו איתא לבעל איתניהו כולחו וכו' (עיין בפת"ש אה"ע סי' קמא' ס"ק מב' בענין אם השליח הראשון יכול לבטל השליח השני). אמנם אפשר לפרש כוונת הגמ' דלעולם השליח השני בא מכה השליח הראשון. היינו שהבעל נתן לשליח ראשון כח ורשות לעשות שליח שני מעצמו ואעפ"כ אם מת הבעל במלה השליחות משום שכה הגירושין כבר נפסק אבל אם מת השליח הראשון אחרי שמסר את הכח לשני השליח השני עומד בכחו. אבל אי מהא לא תידק האי כללא אפשר למידק מהאי סוגיא דשליח שלא ניתן לגרושין שאינו משוי שליח שני משום שלא נמסר לו הכח לגרש ואי אפשר לו למסר כח גירושין לשליח שני. אעפ"כ אם בפירוש אמר לו הבעל למנות שליח שני מצוי משוי שליח (עיין בתוספות גיטין כד' ע"א בד"ה וכו') וכהיא דהאומר לאשתו הוי שליח להולכה עד דמטית התם וכי מטית התם שוי שליח להולכה וקבלי את גיטך מניה. ואיך נפרש כח האשה לעשות שליח להולכה אפילו בצוי הבעל הלא אין בה כח גירושין ואיך תתן כח הגירושין לשליח. אלא עכ"ח אתינן להאי סברא דהשליח בא מכה הבעל ולא מכה השליח הראשון והוי כאלו אמר הבעל אל אשתו הוי שליח להולכה עד דמטית התם ומדמטית התם אני משוה שליח את כל מי שתברר.

וא"ת א"כ צריכין אנו לסברא דברירה ואנן קימ"ל דבדאוריתא אין ברירה. פוק חזי מה שכתב הרב בעל בית אפרים בתשובותיו באה"ע סי' קו' וז"ל ואפשר לומר דדעת הרמב"ן שסובר דלא שייך ברירה אלא היכא שאנו צריכין לומר הוברר הדבר למפרע משא"כ היכא שאין אנו צריכין לומר הוברר הדבר למפרע אלא תנאי היה דכשיתברר הדבר יהיה כך אין זה דומה לברירה כלל. וכבר עמד על סברא זו כמהרי"ט ח"א ס"י ובחלק ח"מ סי' כג' ובשו"ת שאגת אריה ס"י אהיה דמלמדין אותו לומר כל שיבא לולבי לידו יהא לו במתנה דלא שייך בזה ברירה כיון שאין רצונו שיזכה בו למפרע אלא מכאן ולהבא ואז הוא מבורר. וסברא זו כתבה ג"כ בשו"ת נ"ב סי' צא' באשה שאמרה כל מי שיבחר פלוני שיהיה שליח בחריקאי לקבל גיטי וכתב דדוקא לענין כתיבת הגט שאנו צריכים לומר הוברר הדבר למפרע שהרי הכתיבה צריך לשמה וכו' אבל מנוי השליחות אין צריך השליח להיות שליח אלא בשעת קבלת הגט ואז כבר הוברר.... וצ"ע על הגאון בעל ג"ב שלא הזכיר דבר מתשובת הרשב"א (מוכא בב"י אה"ע סי' קמא') שכתב גם בזה שייך ברירה (ז"ל הרשב"א אבל איפשר שאם אמרת כל מי מכם שירצה הבעל לתנו לו יהא שלוחי לקבלה שנאמר בזה אין ברירה כענין לאיזה שארצה אנרש בו דאין ברירה). אולם מצאתי בשו"ת

הריב"ש סי' רכח' שכתב דבר הדומה ממש לנדון דדן בענין שהמלך נתן חותמו שהנאמנים והבי"ד יעשו ברירת שלשים אנשים והנאמנים והבי"ד בחרו בשנים מהם שיעשו הברירה וכתב וז"ל ואיכרא שאם השנים עשו הברירה ואח"כ הסכימו עליה אעפ"י שעדיין לא ידעו מי הם הברירה קיימת וכו' והן נמי אם לא נבררו עדיין אם אמרו הנאמנים והבי"ד שהם מסכימים באותה ברירה שיבררו השנים לאחר שיבחרו אותה אז לא היינו צריכים למעם יש ברירה כיון שאין הסכמת הנאמנים והבי"ד חלה למפרע אלא אח"כ כמ"ש התוס' פ' מרובה מההיא דצנועין וכו'... אבל כיון שבשעה שהסכימו עליהם לא נתבררו עדיין וגם לא אמרו בפירוש שתחול הסכמתם לאחר שיעשו השנים.... אא"כ נאמר יש ברירה וכשבררו השנים הוברר הדבר למפרע שאלו הם שבררו הנאמנים והבי"ד ואנן קי"ל דבכה"ג אין ברירה. עכ"ל (ריב"ש) הנה מבואר בלשון הריב"ש דדייק וכתב שיאמרו בפירוש שהם מסכימים בברירה שיעשו אלו לאחר שיעשוהו, ובהכי אתי שפיר דברי הרשב"א ג"כ דאם אמרה בסתם כל מי שיתרצה הבעל ליתנו יהא שלוחי ולא ביחנה דבריה שהשליחות יתחיל משעה שיתרצה הבעל ליתנו לו הוי הכונה שהיא עושה שליח מיד שאם יתרצה הבעל יהיה שלוחה למפרע ותלוי בדין ברירה ואח"כ אם אמרה בפירוש שיהיה שלוחה לאחר שיתרצה בעלה ליתנו דמהני וכן בההיא דנ"ב אם אמרה שזה אשר יבחר פ' יעשה שלוחי אחר שיבחרוהו אותו פ' באמת מהני אבל בסתם אנו דנין שהשליחות מתחיל מיד והוא תלוי ועומד בדין ברירה. עכ"ל בית אפרים.

ולענ"ד נראה דשיטת הכית אפרים בדברי הרשב"א דמצריך שיפרוט שתהא השליחות חלה דוקא בזמן שיתברר מי הוא השליח לא אמרן אלא כשממנה אחד מעשרה אנשים העומדים לפניה ואומרת כל מי מכס שיתרצה הבעל ליתנו לו יהא שלוחי אז יש חשש דהאשה חשבה שתחול השליחות תכף ומיד, אבל באומר לשליח ראשון לעשות שליח שני אין צריך לפרש שתהא השליחות חלה לעתיד כיון דמוכח ממילא דלעתיד נתכון, והראיה דהרשב"א גופו פסק דשליח לקבלה עושה שליח אחר תחתיו אם נתנה לו בפירוש רשות אבל לא הצריך שתאמר בפירוש שתהא השליחות חלה לכשיבורר מי הוא השליח השני.

וא"כ בנדון דדן לגבי שליח להולכה נמי נימא אי משום ברירה איתית עלן לא תיקשי משום האומדנא דמוכח הוא שבדעת הבעל היה לתת כח של שליחות לשליח שני מזמן שיבבורר מי הוא ולא מעכשיו וא"כ אין כזה דין ברירה משום דאז יהיה מבורר וכדעת הכית אפרים הנזכר. כל זה כתבתי לחדודי ואיננו נוגע לעיקר הלכה דדן דלא נפקא לן מידי אם השליח כא מכה הבעל באופן ברירה דלעתיד או כא מכה השליח הראשון באופן דלית ביה משום מילי כיון דמוטר לו גט ולא מילי בעלמא, סוף סוף הצדק עם הרכ המחבר דשליח משוי שליח אחר, אבל

הצעה למען תקנת עגונות

19

אגב אורחא הרוחנו מזה לאמת דברי הרב המחבר במה שכתב בנוסח שמרו בזה"ל ואם נעדר אחד מכם או כולכם ח"ו הנה אני ממנה סופר ועדים ושליח וכו' לכל ארבעה מישראל שיכירו התימתי דלכאורה הוא תלוי דין זה בדין ברירה דלא עדיף כתב ידו מקולו ממש ואם היה מדבר דברים אלו בע"פ ובפני המון עם ולא ידע מי הם המכירין את התימתו היה צרכינן לענין של ברירה. ה"נ נהי דכתיבתו מהני אבל מכיון שהבעל לא ידע את אלו האנשים ולא פרט את שמם נאמר אין ברירה. אבל לפי הברינו יתורין דלא שייך בזה דין ברירה משום שהבעל ממנה אותם לעתיד לאחר שיבוררו ולא צרכינן לומר הוברר הדבר למפרע וא"צ להאריך.

בהא סלקינן הצעה אחת בתקנת עגונות שכדאי שישימו לב לזה מורי עם ישראל ואפשר שיוסכימו לזה או להלכה לחוד או להלכה ולמעשה. אלא משום שיש מחמירין בכתב יד דפקח והיא תוספתא מפורשת אמרתי לחפש דרך יותר ישרה כדי לצאת לכל הדעות. ואתחיל בהצעתי אשר חנן לי השם בזה.

ד. ה. ה. צ. ע. ה. ש. ל. י.

קודם הקדושין יסדר הרב שמר מניו שליחות וזה נוסחו:

וכשיגיע גם זה לידך תהא מגורשת ממני ומותרת לכל אדם ולזה התמתתי את שמי פכ"פ. ואני מגלה דעתי לפני הכי"ד הנ"ל שאני נותן כח והרשאה לשליח להולכה האחרון לתת את הנט לאשתי רק ובאופן שאם אעזוב את אשתי או שלא אפרנסה במשך שלש שנים רצופות או אם תתגרש ממני בערכאות הגוים, והנני מקבל עלי בשבועת התורה שלא לבטל לא את הנט ולא את השלוחים ולא את השליחות ולא את ההרשאות הנ"ל ומבטל אנכי כל מודעי ומודעי דמודעי שעשיתי ושעשה מיומא דנא ועד עלם ופוסל אנכי כל עד שיעיר עלי שום עדות שיגרום לפסול את הנט או את השליחות ונאמנת עלי אשתי שלא פייסיה. ובאנו על החתום על כל מה רכתיב ומפורש לעיל, שרירי וברירי וקיים.

בפנינו עדים החתומים מטה קירש..... החתן הנ"ל את..... הכלה הנ"ל ביום הנ"ל ובמתא הנ"ל קודם כניסתם לחופה ותכף אחר הקדושין אמר לה בזה"ל: הרי אני פכ"פ ממנה אותך את אשתי פכ"פ לכתב גם לעצמך בפני כי"ד פלוני ואפילו עד מאה גמין לשמי ולשמך ולשם גרושין שתתגרש בו ממני כדמו"י ואני ממנה את פכ"פ ופכ"פ ופכ"פ או כל שנים מישראל המכירין כתב ידי או כתב ידי העדים שאם ירצו כי"ד יהיה כל חד מנהון עד לחתום על הגט שתכתבי ואפילו עד מאה גמין ומשתכתבי את הגט ומשיחתמו העדים תהי את שליח להולכה עד דתשוו שליח אחר בפני כי"ד הנ"ל וקבלי את גטך ממנו ותהא ידו כידי ופיו כפי ודבורו כדבורי ועשייתו כעשייתי ונתינתו כנתינתי

נאום — — — — — עד

ונאום — — — — — עד

מסדר קדושין — — — — —

הצעה למען תקנת עגונות

השטר הזה צריך שיהיה על כלף הכתובה ואם הוא שטר בפני עצמו צריך שיכתוב הזמן והמקום בו במלואו ואופן סדורו הוא ככה. הרב המסדר יעמיד לפניו את החתן ואת הכלה ושני עדים כשרים כחצי שעה לפני החופה בחדר מיוחד ויבאר להם את הענין השטר ויצוה את החתן לקדש את הכלה בפני עדים ויקרא את השטר לפני החתן והכלה והעדים בין במקורו ובין בהעתקה לועזית ואח"כ יצוה את החתן לקרא את חלק השטר שכתבתי באותיות גדולות בפיו (היינו בהעתקה לועזית אם אינו מבין עברית) ולחתום את שמו ואח"כ יחתמו העדים ויחתום גם הרב המסדר רק לזכרון דברים לא בתורת עדות ואח"כ יש לו רק עד אחד כשר כי אז המסדר קדושין בעצמו יהיה העד השני ואם אפשר מוטב שיקיים הרב המסדר אם בי"ד שלו את חתימת העדים בנוסח של קיום העדים הידוע ואם אי אפשר לית לן בה. ואח"כ יתן את השטר להכלה או לאכיה ובוה נגמר סדורו. ועכשיו נבאר פרטים אחדים מנוסח השטר שמסדרתי לענ"ד עפ"י ההלכה הקבועה.

(א) קדושין קודם כתיבת השטר צריך משום הששא דמסקנת הגמרא בנזיר יב' דלא משוי אינש שליח אלא במילתא דאיהו מצי עביד השתא וכמ"ש לעיל.

(ב) סדרתי שהאשה בעצמה תכתוב את הגט משום שאם ימנה סופר אחר צריך שיהיה שם בשעת המנוי כדי שישמע קול הבעל דאל"ה הוי מילי ולא חפצתי להקל אפילו ע"י שתי קולות יחד הא דמנוי שליח שלא בפניו והא דכתב בכתב ידו כפקח ולפעמים אין סופר רגיל מצוי בשעת קדושין. ואם יהיה איש בעלמא שאינו סופר מי יאמר שילמוד לכתב הגט בעת שיהיה צורך בזה. ובכל אופן תהיה האשה תלויה בזה הסופר שאם ימות או ילך למדה"י תשאר עגונה כל ימיה. אבל אם האשה בעצמה תכתוב את הגט אז היא תלמד לכתוב גם כשר עפ"י צוי בי"ד. וזה דבר ברור שהאשה בעצמה כותבת את גטה והיא משנה מפורשת בגיטין כב'. ומה שהיא צריכה להקנות את הגט לבעל כדעת רש"י שם ומובא באה"ע סי' קכג' ס"א זה אפשר אפילו אם הבעל איננו שם בשעת גרושין ע"י זכיה דזכין לאדם שלא בפניו ועוד דמכיון דמשוי שליח שיהא ידו כיד הבעל אז השליח עומד במקום הבעל וקונה את הגט כמו הבעל עצמו וזה פשוט. ועיין בבאר היטב באה"ע שם: ומה דחשש הרמ"א שם שקרוב לאיש או לאשה לכתחילה לא יכתוב את הגט וכ"ש האשה בעצמה. זהו דוקא אם אפשר באחר וזה מיוסד על מהרי"ק סי' קו' שכתב בפירוש זו"ל ואמנם לא ראיתי דבר זה בשום מקום רק אמרתי מסברא דנפשי.... אבל דלא אפשר פשימא דאין קפידא כלל. עכ"ל.

(ג) כונתי במה שכתבתי בשטר לבי"ד פלוני היא למגדר מילתא שלא תלך האשה לאיזה בר כי רב דחד יומא או לאלו שעושין מסחר

בסדור גמין ותכתב גם לעצמה שלא בטובתה או שלו לטובת חזוק קשר הנשואין. אבל מי יהיו הכי"ד? את זה אני משאיר כעת לעצת הרבנים דכל אתר ואתר. פה באמריקא אפשר שכל אגודת הרבנים יקבעו בי"ד משלה בחמשה או ששה מקומות בארץ, באירופא אשר שם הרבנות מאורגנה מעט יותר אפשר לפרש הכי"ד הקבוע של עיר פו"פ. הרה"ג מהרא"י קוק בירושלים מציע (הצעה בע"פ כשדברתי אתו על ענין זה) שגם כזה שלא בפני הבעל לא ינתן אלא כבי"ד של ירושלים, ואולי היא ההצעה היותר נוחה שלא ינתן גם כזה אלא כבי"ד של ירושלים והם ידקדקו בכל ענינים השייכים אל הגט בגביית עדות, בדו"ח אם השטר באמת נעשה מדעת הבעל ע"י צויו בע"פ וחתומת ידו ובפני עדים כשרים וכו' וכל מה שאפשר לעשות למגדר מילתא שיהיה על צד היותר מדויק נעשה.

ד) אעפ"י שלא הקלתי כלל במנוי סופר לכתיבת הגט אמרתי להקל במנוי העדים להתימתו שלא בפניהם ועפ"י כ"י הבעל משום דחתומת העדים הוא מדרבנן ואבאר את זה להלן.

ה) או כל שנים המכירין כתב ידי כללתי בשטר עפ"י הצעת הרב הספרדי.

ו) כתבתי בתוך השטר שאם ירצו בי"ד וכו' וכוונתי היא שתלוי בדעת הכי"ד אם להצריך עדי חתימה או לא ולא תאמר כיון שהבעל מנה אותם עכ"ל צריך עדי חתימה כדי שלא לשנות מצוי הבעל. ובאופן זה אנחנו מרויחים עוד קולא שאפשר לבי"ד לתת את הגט לאשה פעמים הפעם האחת בלא עדי חתימה אלא בעדי מסירה לבד והפעם השנית בעדי חתימה כמו שאבאר להלן.

ז) במנוי שליח להולכה מדרתי שהאשה תהיה השליח הראשון והיא תעשה שליח שני בפני בי"ד למסור לה את הגט עפ"י גימין כד' ע"א בהא שמעתתא דהאשה עצמה מביאה את גיטה המפרש הגמ' דאמר לה הוי שליח להולכה עד דמטית התם וכי מטית התם שוי שליח להולכה וקבלי את גיטך מניה. ואם תדקדק מהא דפסק הרמ"א באה"ע סי' קמא' ס"ק לא' שהשליח לא יהיה קרוב אל האיש או אל האשה, הרי אנן אגמרא סמכינן והרמ"א לא פסק אלא אלכתחילה ובמקום דאפשר. אבל הלבוש בהלכות גמין סי' קמא' ס"ק ל"ג כתב שהסופר אינו יכול להיות שליח להולכה משום שאי אפשר לו לומר בפני נכתב מכיון שהוא בעצמו כתב ולא משנינן ממטבע שטבעו חכמים בגימין לומר אני כתבתי. אבל פה אין חשש זה כיון שהכתיבה והמסירה נעשה בפני בי"ד אחד ואין צ"ל בפ"נ וכפ"נ. אעפ"כ כדי שלא תהא עכובא מזה אפשר לתפוס הלשון השני של הגמרא ולכתוב בשטר שהאשה תמסור את הגט לבי"ד והם יעמידו שליח להולכה לתת לה את הגט.

הצעה למען תקנת עגונות

ה) מפני שיש מחמירין בתנאי כגט לפסול אפילו בתנאי בשליחות לא הכנסתי שום תנאי במנוי השליחות כלל, ואעפ"י שהמהרי"ט כח"א סי' סו' והובא בפת"ש אה"ע סי' קמז' התיר להתנות תנאי במנוי שליח ולא כגט עצמו, ובשעת הדחק לכו"ע הגט כשר, ואעפ"כ אמרתי לצאת לכל הדעות ולקבוע בשטר רק גלוי דעת לכו"ד ולא תנאי ממש, ומה שכללתי בגלוי דעת זה הוא מה שנדאה לי הדרישה וההכרח מפני המכובה שאנחנו נתונים בה פה באמריקא ואפשר להוסיף או לגרוע כפי ראות עיני מוריני ורכינו.

ט) השתמשתי בנוסח הקבוע להזהר מכטול הגט והשליחות בכטול מודעי וכפסול העדים אליבא דהרשב"א כהידושינו לגיטין לד' ע"כ וכללתי גם נאמנות לאשה שלא פייסה עפ"י הגמ' גיטין כמ' ע"ב גם עו' ע"ב ותוס' גיטין יח' ע"ב בד"ה שמא, ואעפ"י שיש לפלפל דחששא דשמא פייסה לא שייך הכא משום שהגט לא נכתב עד שעת גרושין ועוד דכל תנאי הגט הם לטובתה וכודאי לא תמחול אעפ"כ אמרתי מוטב להוסיף ולא לגרוע כדי שלא נצטרך לפלפולים.

סוף דבר שהכל מכואר באר היטב בשטר זה שאין אנחנו צריכים להקל נגד איזה פוסק מן הראשונים או מן האחרונים ככל הכתוב פה אלא רק בדבר אחד והוא מנוי של העדים החתומים על השטר כשלא שמעו מפי הכעל בעצמו ובוזה אתינן לכללא דמילי לא מימסרן לשליח ואומר אמרו ונחקור עד כמה מגיע כח הפסול הזה ביחס אל עדי החתימה.

ה. הכלל דמילי לא מימסרן לשליח באומר כתבו ובאומר תנו

במשנה גיטין סו' ע"א איתא אמר לשנים תנו גט לאשתי או לשלשה כתבו ותנו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו אמר לשלשה תנו גט לאשתי הרי אלו יאמרו לאחרים ויכתבו מפני שעשאן כ"ד דכרי ד"מ..... אמר רבי יוסי נומינו לשליח אף אנו מקובלין שאפילו אמר לכו"ד הגדול שבירושלים תנו גט לאשתי שילמדו ויכתבו ויתנו. במשנה גיטין עא' ע"ב תנן נמי אמרו לו נכתוב גט לאשתך ואמר להן כתובו אמרו לסופר וכתב ולעדים וחתמו אעפ"י שכתבוהו וחתמוהו ונתנהו לו ונתנו לה הרי הגט כמל עד שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתמו. עיקר משנה זו בפשטותה מיוסד על רישא דמשנתנו דגיטין סו' דבאומר כתבו לית מאן דפליג שלא יאמרו לאחרים לכתוב, אבל הגמרא מוכיחה מלשון עד שיאמר לסופר כתוב וכו' דסתם רבי כר' יוסי דאפילו באומר תנו לשלשה ג"כ לא יאמרו לאחרים, ואעפ"י שהוכחה זו אינה אלא מדיוקא אעפ"כ כבר יש לנו סמוכין לה מהא דאמר שמואל אמר רבי הלכה כד' יוסי ולפיכך סתם וכתב במשנה זו הרי הגט במל עד שיאמר לסופר כתוב וכו'. גם בתוספתא גיטין פב' איתא כדר' יוסי וכסתם משנה זו.

כתב סופר לשמה וחתמו עדים לשמה אעפ"י שכתבוהו וחתמוהו ונתנהו (לו ונתנו) לה פסול עד שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו.

מפשט הגלוי של דברי התנאים בשתי המשניות אלו יש לדון שדקדקו הרבה בדברי הבעל שלא לשנות מצויו. להכי באומר כתבו כ"ע מודי שלא יאמרו לאחרים (ובאומר תנו לשנים הוי כאלו אמר כתבו משום דכיון שאינן בי"ד לא מסר להם את סדור הגט אלא דוקא כתיבתו ונתינתו) ובאומר תנו פליגי ר"מ ור' יוסי דלר"מ כיון שעשאן בי"ד הוי תנו כמו סדרו את הגט היינו שיאמרו לאחרים לכתוב ולר"י גם תנו לכי"ד הוי כמו כתבו ותנו. מדברי התוספתא יש ללמוד שמלבד שאסור לשנות מדברי הבעל עוד הצריכו התנאים שהסופר והעדים ישמעו מפי הבעל בעצמו את הצוי לכתוב הגט וחתמוהו וזה מוכח מלשון התוספתא שהבאתי לעיל ויותר מוכח מסיפא שם דאפילו כהב בכתב ידו לסופר כתוב ולעדים חתומו אעפ"י שכתבוהו וחתמוהו ונתנהו (לי ונתנו) לה פסול עד שישמעו את קולו שיאמר הוא לסופר כתוב ולעדים חתומו. הדי שיש לנו מן המקורים שני גדרים בניטין א) לדקדק בדברי הבעל ושלא לשנות מדבריו. ב) לדקדק שהסופר והעדים ישמעו צוי הבעל מפיו (ולענ"ד בזה תלוי פלוגתא דרבא ואבוי בניטין כט' ע"א אי משום קפידא דבעל. היינו הגדר הראשון. או משום מילי. היינו הגדר השני וכמו שאבאר בעה"י). זה מה שנראה לי מדברי התנאים ז"ל עד דאתינן לשיטות האמוראים ז"ל.

אליבא דשמואל הא דפליגי ר"מ ור"י באומר תנו לשלשה הוא משום האי כללא דמילי דר"י אית ליה מילי לא מימסרן לשליח ור"מ אית ליה מימסרן לשליח (גיטין סו' ע"ב) וסתמא דגמרא נמי סבירא לה דלר"י מילי לא מימסרן ולר"מ מימסרן (גיטין עא' ע"ב). ושמואל הוא הראשון שהמציא לנו את הכלל הזה דמילי לא מימסרן לשליח. רבא מסיף דבאומר כתבו לשלשה דכו"ע מוהו שלא יאמרו לאחר לכתוב הוא ג"כ משום האי סברא דמילי לא מימסרן לשליח (גיטין כט' ע"א). ולפי סברא זו של רבא מוכח דאפילו ר"מ מודה דמילי לא מימסרן לשליח. וזהו נגד שיטתו של שמואל ונגד סתמא דגמרא. אכן הרמב"ן והרשב"א בחדושיהם לגיטין שם מתרצים בדוחק דבין לשמואל ובין לרבא ר"מ אית ליה מילי לא מימסרן לשליח אבל מימסרן לכי"ד משום דסבירא ליה דלא שייך האי כללא אלא בשליחות דוקא. אבל לענ"ד זהו ההפך מדברי שמואל ומלשון הגמרא. ולולי משום כבוד הראשונים הייתי אומר דבאמת רבא מפרש את המשנה באופן אחר ממה ששמואל מפרש לה. שמואל מפרש באומר כתבו שלד"ה לא יאמרו לאחרים משום שמשנה מצוי הבעל, או במילים של אבוי משום כיוון דבעל (ובשו"ת הנאונים הוצאת גינצברג ח"ב סי' כו' מביא הגירסא משום קפידא דבעל, וגירסא זו מחוור מפי לענ"ד) ובאומר תנו אליבא דר"י לא יאמרו לאחרים לכתוב משום דמילי לא מימסרן לשליח. רבא מפרש רישא

דמשנה, באומר כתבו, משום מילי ומפרש דעתו של ר' מאיר באומר תנו לשלשה דלא שייך בזה האי כללא דמילי מפני שעשאן בי"ד וכשימת הרמב"ן.

ועל יסוד דברינו אלה הייתי חפץ להדש באור חדש בפשט הגמרא שם במחלוקת אבני ורבא נגד פירוש רש"י ושאר מפרשי הים במח"כ, ואמינא דלמאן דאית ליה משום קפידא דבעל אית ליה מתנה כגט ולהפך מאן דאית ליה משום מילי אית ליה מתנה אינה כגט, וסברא זו מיוסדה על קושי הבנת ענין בזיון דבעל כגט משא"כ במתנה, אי נימא משום דהבעל צריך לכתוב הגט ואינו צריך לכתוב בעצמו שטר מתנה זה ליתא כדמקשה התוספ' שם הרי תנינן גבי גט נמי שהאשה כותבת את גיטה ועוד תקנת חכמים היא גבי גט שהאשה נותנת שכר הסופר ומובן מאיליו שאין הבעל צריך לכתוב הגט בעצמו, וא"כ מאי בזיון איכא כגט מפי המתנה, ועוד תקשי אליבא דהתוס' גימין כב' ע"ב בד"ה והא דמפרש טעמא דמילי משום דלא הוי לשמה וא"כ אפילו אי נימא דגבי גט טעמא הוא משום מילי סוף סוף מתנה אינה כגט משום דלא בעינן לשמה במתנה ולא שייך שם מילי, אבל אם נפרש כמ"ש דמאן דאית ליה משום קפידא דבעל סבר דבין כגט ובין במתנה אין לשנות מדברי הבעלים ולהכי מתנה הרי היא כגט, וזהו דעתו של שמואל ג"כ כמ"ש לעיל דבכתבו הטעם הוא משום קפידא דבעל ובתנו משום מילי, ומאן דאית ליה משום מילי סבר דמתנה אינה כגט, וכגט כריתות דוקא איכא האי גדר של מילי ולא במתנה וכמו שאבאר בע"ה המובן של מילי שהוא גדר בי"ד בנימי נשים דוקא וכמו שהזכחנו מהתוספתא הנו"ל, ורש"י ז"ל ושאר הראשונים דמפרשי הסוגיא הפוך ממש ממה שפירשתי כמחכ"ה היו מוכרחים לזה הפירוש משום דסברי דהכלל דמילי לא מימסרין לשליח הוא כלל בשליחות משום שאין בדברים כח להיות חוזרים ונמסרים לשליח שני וא"כ מאן דאית ליה מילי עכ"ה אית ליה מילי בין כגט ובין במתנה, ולפי פירושי יתורצו שתי הקושיות שהקשו בתוס' גימין סו' ע"ב בד"ה והאמר דלא מצי למפרך מדשמואל דאמר מתנה הרי היא כגט, דהתם לאו משום מילי הוא אלא משום קפידא דבעל, גם לא מצי פריך ממתניתן דאפילו ר"מ מודה באומר לשנים וכו' דהתם טעמא משום קפידא דבעל, (ומעמא של מילי הוא רק באומר תנו) ואפשר שבהחתימה ליתא קפידא וכדמטרין בעל התוס' שם בעצמו, ואני מתחנן לפני הקוראים הנכבדים שלא יטילו כי אשמה שהעזתי פנים לפני גדולי הראשונים בכאור סוגיא זו נגד דעתם מפני שלא כתבתי זה אלא להגדיל תורה ולהאדירה ולא לפסוק הלכה נגדם ויש לי סמך לדברי גם בדברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפ' ב' מה' גרושין ה"ה באומר כתבו שהגט כמל משום שכתבו מי שלא אמר לו הבעל לכתוב ולא אמר משום מילי, הרי דפסק כאבני דמשום קפידא דבעל, ובפ' ד' מזכיה ומתנה ה"י פסק דמתנה הרי היא כגט, ואם לפי פירוש רש"י ושאר המפרשים תקשי הא הוי תרתי דסתרי אלא עכ"ה

ההרמב"ם מפרש דשמואל כאביו ס"ל באומר כתבו דהוי משום קפידא דבעל וכדכתיבנא דמאן דאית ליה משום קפידא דבעל ס"ל מתנה הרי היא כגמ.

על כל פנים באומר כתבו לא יאמרו לאחרים לכתוב באחד משני מעמים או כאביו משום קפידא דבעל או כרביא משום מילי. כל הפוסקים והר"ף בראשם (בסוף התקבל) פסקו כרביא וכן משמע ג"כ מתשובת הגאונים שערי צדק שער ב' סי' א' ומה שנראה לי מדברי הרמב"ם כמש"ל שהוא פסק כאביו. אכן יש לברר דפסול דאומר כתבו הוא כעין דאוריתא ומבטל את הגט ולא רק פוסלו. וזהו דעת הרמב"ם ואחריו נמשכו כל הפוסקים. ואעפ"י שלא מצאנו שום ראיה לזה במשנה או בתוספתא. דמשנה גימין סו' איתא רק שלא יאמרו לאחרים לכתוב ואפשר שבדיעבד הגט כשר. ובמשנה גימין עא' איתא הרי הגט בטל אבל מי יאמר דבלשון המשנה יש חילוק בין בטל לפסול וכמ"ש הרב המגיד דדקדוק הלשון הוא רק בדברי הרמב"ם ולא כגמרא. ובבריתא שהובא בניטין עב' ע"א בלשון הרי הגט בטל עד שישמעו קולו מלבד מה שאפשר שהלשון בטל לאו דוקא עיך נוסף לזה דבתוספתא גימין ב' גרים פסול במקום בטל. אבל לענ"ד יש להוכיח מסתמא דגמרא כדעת הרמב"ם דהגט בטל כעין דאוריתא מהא דגימין סו' ע"ב שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבנו אמר לשנים כתבו ותנו גט לאשתי ואמר לסופר וכתב והתמו הן מהו שלח להו תצא והדבר צריך תלמוד מאי הדבר צריך תלמוד אילימא משום דהוה להו מילי זכו' הרי דמשום מילי לבד תצא. וכן להלן בגמרא שם דמספקא ליה אי כתובו כתב ידן הוא או כתב הגט אבל אי היה ברור ליה דכתב הגט הוא אפילו נישאת תצא. ולא צריך אפילו תלמוד. ואנכי מצאתי בתש' הגאונים הוצאת גניצברג סי' כו' בזה"ל: "וכ"ש היכא דאמר לעדים כתבו גט ותנו לאשתי ואמרו אינון לסופר וכתב וחתם ואזל ואינסב בהאי גט דבעל נתקה מיניה להחיא אשתו בלשון כריתות מעליא ועדים הוא דמעו ושזו שליח לכתובת הגט דכד הדרין אינון כתבין גט מעליא אחרינא. מזה נראה פסק הגאון באומר כתבו דהגט פסול ואם נישאת לא תצא (ואפשר שהגאון מפרש מילתא דשמואל תצא והדבר צריך תלמוד שתצא בגט זה. היינו מגורשת סבילה וכדאיתא בירושלמי בפ' מי שאחזו ה"ב רב ירמיה שאל לשמואל אמר לשנים אמרו לפלוני שיכתוב ואתם חתמו אמר ליה הרי זה גט אלא שהדבר צריך תלמוד. ואעפ"י דבאומר אתם חתמו אפילו אליבא דהבבלי הגט כשר. אבל אפשר דמסגנון הלשון הוכיח הגאון דהאי תצא בדברי שמואל דבבלי הוא כמו מגורשת). גם מצאתי פסק דין כס' בשר על גבי גחלים מרב ביבי גאון נלקט ממרדכי הגדול כ"י גאלדשמידט ע"י אברהם זולצבאך נדפס בס' השנתי של אידישע לימערצרישע געזעלשאפט פפא"מ שנת תרס"ח ס"י י"ד בזה"ל: ואיש שאמר באמירה כתבו גט לאשתי וחתמו ותנו לה שתהא מותרת לכל אדם בפני שני עדים ואינון יודעין לכתוב כאין למקום שיש

הצעה למען תקנת עגונות

שם סופר וכותבו הסופר וחותריו חתימת ידיהן ונתנו לה אחד מהן והיא מתגרשת. ע"כ. והרב בעל בית אפרים בח"ג אה"ע סי' קו' מביא בשם שו"ת שערי צדק שהזכרתי לעיל תשובה לנאון דפסק לפסול אומר כתבו רק בגדר חומרא ומוכיח דדעת הגאון דהיכא דאי אפשר בענין אחר הגם כשר משום עגונא דאיתתא.

באומר תנו לג' אתינן למחלוקת ר"מ ור"י ואין לנו באור אחר בדברי ר"י דפוסל אלא הכלל דמילי לא מימסרן לשליח כדברי שמואל. ונחזי ואנן מהו כוונת הכלל הזה דמילי לא מימסרן לשליח? כבר ידוע דעת רש"י דמילי לא מימסרן לשליח משום שאין כח בדברים להיות חוזרים ונמסרים לאחר והוה כמו שליחות פגומה שאינה מועילה, ולזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ואחריהם נמשכו הרבה מן הראשונים והאחרונים. עפ"י שימיה זו הכלל דמילי הוא כלל בכל עניני שליחות ולא דוקא בגמין, וע"י זה נתהוו קושיות רבות כמעט בכל סוגיות הש"ס הנוגעות אל ענין שליחות. אמנם אי אפשר לי לחשב וליוזל כרוכלא אלא בקצור גדול אפשר להביא דוגמאות אחדות;

(א) אי מילי הוא ממעם שליחות פגומה מ"ט דמ"ד מודה ר"י באומר אמרו ומ"ט דמאן דאמר מתנה אינה כגם (אמנם לשטת הרמב"ן ניהא הקושיא הראשונה דבאומר אמרו הוי כממנה שליח שלא בפניו).

(ב) עפ"י שימיה זו החליטו הרבה מן הפוסקים שאין שליח לקבלה עושה שליח שני משום דהוה להו מילי. עיין ברמב"ן ובר"ן סוף התקבל ובעיבור הלכות שליחות הגם ובטור אה"ע סי' קמא, וזהו סמש נגד פשט הכריתא בקדושין יא' ע"א ושלחה מלמד שהיא עושה שליח ושלח ושלחה מלמד שהשליח עושה שליח.

(ג) נגד שימיה זו יש קושיות שמקשים הראשונים והאחרונים ומתרצים בדוחק. הא לדוגמא הקשה המרדכי בגיטין סי' תכ' דשליח עושה שליח לקדושין הוי שליח למילי; בנו"כ מה"ת יו"ד סי' קמז' מקשה מהא דנדרים עב' ונזיר יב' דהאומר לאפומרופוס כל נדרים שתדור אשתי וכו' הפר לה הוי שליח למילי וכן מקשה מהא דהעושה שליח לקרא שם תרומה ולכטל חמין וכו'.

(ד) קושית התוספת בגיטין כב' ע"כ ודאי קשה דאין צריכין שליחות לכתובת הגם דוכתב לאו אבעל קאי, ואת"ל דאנן לא סבירא לן הכי אלא דצריך שליחות לכתובת הגם אבל זהו ברור שאין צריך שליחות לחתימת העדים משום שהבעל בעצמו אי אפשר לו לחתום בעד ומילתא דאיהו לא מצי עביד שליח לא מצי משוי, וא"כ איך יפרנסו האי כללא דמילי גבי חתימת העדים.

(ה) והדבר היותר ברור וגלוי לעינינו הוא דכל הכלל דמילי לא מימסרן לשליח לא נמצא בשום מקום בש"ס ביחס לאיזה שליחות אחרת

מלבד שליחות הגט, והא עיקר שליחות היא בקדושין ופסה ותרומה ולא נמצא שום זכר להאי כללא דמילי בסוגיות אלו. לכן אמינא במח"כ הראשונים שאין שיטה זו מחוורת.

השמה השניה היא דעת תוספות הנ"ל דכמקום שהסופר והעדים לא שמעו קול הבעל הוי כתיבת הגט וחתירתו שלא לשמה, אבל שיטה זו מלבד שהיא דחוקה מאד מאד יש בה קושי מכל צד, הא מלשון הברייתא גימין עב' ע"א כתב סופר לשמה וכו' הרי הגט במל עד שישמעו קולו, הרי ברור שאפשר להיות כתיבה לשמה אפילו אם לא שמע קול הבעל, וגם דברי התוס' סותרים במה שפירשו המאן דאית ליה משום מילי אית ליה מתנה כגמ', הרי במתנה אין צריך כתיבה לשמה, וכמשנ"ל.

והשיטה היותר נראה לי היא השיטה שמוסדה על הפשט הגלוי של סוגית הגמרא דהאי כללא דמילי לא מימסרן לשליח אינו כלל בשליחות אלא גדר בי"ד בגימין שלא יכתבו גט כריתות לאשה אלא א"כ שמעו הסופר והעדים מפי הבעל וכדהוכחתי לעיל מדברי התוספתא, ובזה יתורצו כל הקושיות שהבאתי לעיל: (א) מאן המכשיר אומר אמרו סוכר שהגדר בי"ד לא הפקיע כח הבעל כשעושה שליח למילי בפירוש ומאן דפסל סבר שהגדר בי"ד הפקיע כח הבעל, וקושיה הרמב"ן וכי אין אדם עושה שליח שלא בפניו לא קשה כלל משום דלאו משום שליחות אתינן עלה אלא ממעם מטבע שטבעו חכמים בגימין שישמעו קול הבעל. (ב) הגדר הזה אפילו בגמ' נשים לא שייך אלא בכתיבת הסופר וחתירת העדים אבל לא בשלוחין ולפיכך שליח לקבלה עושה שליח אחר ואין בזה משום מילי כלל. (ג) ממילא יתורצו כל הקושיות מקדושין ומנדרים ומתרומה ומחמץ וכו' מפני דלא אמרינן מילי אלא בגט דוקא ולא בשאר שליחות. (ד) ובזה ניחא ג"כ דאפילו דלא צריך שליחות לחתימת העדים הגדר דמילי בתקפו עומד ואין צריך להאריך.

ההלכה פוסקת כר"י באומר תנו נגד ר"מ ואעפ"י שהרמב"ם השמיט דין דאומר תנו (עיי' מש"כ הלהם משנה בגירושין פ"ב ה"ה) וכתב רק הדין דאומר כתבו ואומר אמרו אין ספק דפסק כר"י ואליבא דשמואל בשם רבי, אבל אי באומר תנו הגט במל כמו באומד כתבו או הגט פסול כמו באומר אמרו זה לא ברור לן מדברי הרמב"ם בעצמו. מתשובות הגאונים שהבאנו לעיל מוכח דסברי שהגט רק פסול ולא במל, דכיון דאומר כתבו הוא רק פסול דרבנן כ"ש באומר תנו, אבל מסוגית הגמרא שהבאתי לעיל משמע בפירוש דמשום מילי אפילו נשאת תצא, וזהו דעת כמעט כל הפוסקים.

הצעה לביען תקנת עגונות

1. באור הלכתא דאומר אמרו

מכיון שבארנו סוגיות הש"ס באומר כתבו ובאומר תנו והחלטת הפוסקים בזה נבא עכשיו אל הענין של אומר אמרו. עפ"י שימת הגמרא בגיטין סו' ע"א פליגי שמואל ור' יוסי דר' יוסי פוסל באומר אמרו ושמואל מכשיר ונוסף לזה יש ג"כ מחלוקת אמוראים אי כשר ותעשה או כשר ולא תעשה. בגיטין שם זכרף עב' ע"א וכו' מביא דיוקא דרב חסדא דר' יוסי פוסל אפילו באומר אמרו מהא דמכשיר חתם סופר ועד ואי ס"ד מודה ר"י באומר אמרו נפיק מניה חורבא דזמנין דאמר להו לשנים אמרו לסופר ויכתוב לפלוני ופלוני ויחתמו ומשום כיסופא דסופר חיישי ומחתמי חד מהנך סהדי וסופר בהדייהו ובעל לא אמר הכי. מסקנת הגמ' שם היא דר' יוסי תרתי אמר ושמואל סבר כוותיה בחדא לפסול באומר תנו ופליגי עליה בחדא ומכשיר באומר אמרו. גם בגמרא גיטין עב' ע"א איתא דיוקא דרב אשי על יסוד המשנה שם דכולה ר' יוסי היא ולא מיבעיא קאמר לא מיבעיא היכא דלא אמר תנו אלא אפילו אמר תנו לא ולא מיבעיא היכא דלא אמר לבי תלתא אלא אפילו אמר לבי תלתא לא ולא מיבעיא היכא דלא אמר אמרו אלא אפילו אמר אמרו נמי לא. עוד בגמ' גיטין סו' ע"א גופא אמר לשנים אמרו לסופר ויכתוב ולפלוני ולפלוני ויחתמו אמר רב הונא אמר רב כשר ולא תעשה זאת בישראל אמר ליה עולא לרב נחמן ואמרי לה רב נחמן לעולא מאחר דכשר אמאי לא תעשה זאת בישראל א"ל חיישינן שמא תשכור עדים ומפרש רש"י דמחלוקתן של האמוראים היא אליבא דר' מאיר דאליבא דר' יוסי אומר אמרו פסול ודאי. ובירושלמי גיטין פ"ז ה"ב איתא אמר לשנים אמרו לפלוני ויכתוב ולפלוני ולפלוני ויחתמו ר' זעירא בשם ר' ירמיה מעשה היה בימי רבי ואמר לא יעשה כן בישראל שמואל אמר יעשה ויעשה. רב ירמיה שאל לשמואל אמר לשנים אמרו לפלוני ויכתוב ואתם התומו אמר ליה הרי זה גמ' אלא שהדבר צריך תלמוד. מחלפה שיטתיה דשמואל תמן הוא אמר יעשה ויעשה והכא הוא אמר אכן. שנייא היא ששנו את עדותן (פירש תרי אמוראי אליבא דשמואל. ולא כמו שפירשו המפרשים בדוחק גדול). מכל זה אנחנו לומדים דר' יוסי הוא יחידאה בסברת אומר אמרו פסול ורבי ושמואל וכל הני אמוראי שנזכרו בגיטין סו' ע"א פליגי עליה.

בעיקר הדין אי הלכה כר' יוסי דפוסל באומר אמרו או כהני אמוראי דמכשרי יש מחלוקת הפוסקים. א) הדעה הראשונה היא דהלכה כר"י לגמרי וזו היא דעת הבה"ג דף שכה' בהוצאת הילדעסהיימער ורב האי גאון בשערי צדק סי' כג' שער ב' והר"ף בסוף התקבל בגיטין והר"ח בסמ"ג עשין סי' נ'. ומתה"ם אלשקר מביא שזוהי ג"כ דעת הראב"ד וראב"ה ור' ישעיה הראשון. אבל המרדכי כתב בסוף התקבל דיכול להיות דהר"ף והר"ח דפסקו כמאן דפסלי באומר אמרו לא לגמרי

פסקו כמותן בין לקולא בין לחומרא אלא דיש לחוש לדברי שניהם. הדעה השניה היא שהדבר נשאר בספק אי הלכה כר"י או כהני אמוראי. ואע"ג דלא חזינן שום אמורא דפליג עליה דשמואל. ומאי דאמר רב אשי בסוף התקבל כולה ר"י היא ולא מיבעיא קאמר לאו לפסוק הלכה בא אלא לפרושי מתניתא אתא. אעפ"כ אפשר דהלכה כר"י לגבי שמואל משום דרב אשי אוקי מתניתן דסוף התקבל כר"י הוי מחלוקת ואח"כ סתם והלכה כסתם. ומשום דמספקא לן אי הלכה כר"י או כשמואל אזלינן בתרווייהו לחומרא. וזוהי שיטת הר"י בעל התוס' הובא בס' התרומה הלכות גיטין סי' קכ"ה והרמב"ן והר"ן לסוף התקבל והסמ"ג עשין נ' והכל בו הלכות גיטין והמרדכי גיטין סי' תמו' ור' ירוחם כד' סי' י' והרמ"ה הובא כסוד אה"ע סי' קכ'. ואפשר לצרף לזה ג"כ דעת הרא"ש שאעפ"י שכתב בפסקיו כפ' האומר דהלכה כר' יוסי לגמרי אבל כפ' המגרש כתב דהיישנין לחומרא לאלו דמכשרי אומר אמרו וכן כתב בתשובותיו סי' מה' ס"א וס"ח כדעת ר"י בעל התוס'. ומהר"ם אלשקר מביא שזוהי ג"כ דעת הרמנ"ע וה"ר ישעיה האחרון. ואחריהם נמשך גם הרמ"א בשו"ע אה"ע סי' קכ' ס"ק ד'. (ג) והדעה השלישית היא דעת המקילים שסוברים לדניא ודאי אין הלכה כר"י אלא כשמואל דמכשיר אומר אמרו וכהני אמוראי דמכרי כשר ולא תעשה כן בישראל ומי שחושש להא דר' יוסי אינו אלא כמחמיר משום כבוד הראשונים ולא מן הדין. ושיטה זו היא שיטת התוס' גיטין פח' ע"א בד"ה אמר וקצת משמע הכי ג"כ מדברי התוס' גיטין סו' ע"ב בד"ה מתניתן. וגם המהרש"ל קאי בשיטה זו כמו"ש בים של שלמה גיטין פ"ו סי' סו' בזה"ל ומאחר שמן הדין אומר אמרו כשר אלא שהחמירו בדבר עפ"י הר"ח הבו דלא לוסף עליו ע"כ. ויש הרבה מן האחרונים שדנו לקולא באומר אמרו על יסוד שיטה זו של התוס' ומהרש"ל והם הרב בעל בית אפרים בח"ג אה"ע סי' קז' ומהר"ם מכריסק שהכאתי דבריו לעיל והג' שניאור זלמן מלאדי בשו"ת שלו סי' לג' וכעין זה נמצא גם בס' פרי יחזקאל להר' הג' משה שמעון זיוויין בקונטרס גיטא דנא שם אשר נשא ונתן בענין זה אם הג' רידב"ז מסלוצק והג' ר"מ הכהן סוואדראן.

עכשיו נבאר דעת הרמב"ם והסוד והב"י בענין אומר אמרו ומפני שדבריהם צריך עיון ומפיהן אנו חיינן להלכה פסוקה אמרתי לקבוע להם פרק מיוחד. הרמב"ם כתב בפ"ב מה' גרושין ה"ו אמר לשנים או לשלשה אמרו לסופר ויכתוב גם לאשתי לעדים ויחתמו ואמרו לסופר וכתב ולעדים וחתמו או שאמר לשנים אמרו לסופר ויכתב גם לאשתי ואתם חתמו ה"ז גם פסול ומתישכין בדבר זה הרבה מפני שהוא קרוב להיות גם בטל. ומה בין פסול לבטל שכל מקום שנאמר בחיבור זה בגמ' שהוא בטל הוא מן התורה ובכ"מ שנאמר פסול הוא פסול מדברי סופרים. הרד"ך וה"ה מכארים דברי הרמב"ם דמספקא ליה אי הלכה כר"י דפוסל אומר אמרו או כהני אמוראי דמכשרי. ומשמע שזוהי ג"כ כוונת הר"ן בדברי הרמב"ם. אבל פירוש זה לא מספיק משום שהרמב"ם פסק

הצעה למען תקנת עגונות

חתם סופר ועד כשר ופסק נמי גבי מתנה דמילי לא מימסרן לשליח באומר אמרו, ועיין בכסף משנה שם. ומהר"ם אלשקר כתב דהרמב"ם פסק לגמרי כהני אמוראי דאמרי כשר ולא תעשה כן בישראל ומשו"ה פסל אומר אמרו דלא תעשה כן בישראל ומכשיר חתם סופר ועד משום כיון דלא תעשה לא שכוחא האי חורבא דכיסופא דסופר והא דרפוי מרפיא בידו הוא אם פסול או כשר. וכבר דחה הכ"מ פירוש זה וכתב שבודאי פסק הרמב"ם כר"י לפסול אומר אמרו אלא דמספקא ליה אי אומר אמרו אליבא דר"י פסול מדרבנן או בטל מדאורייתא, ואעפ"י שדברי הכ"מ אינם ברורים די צרכן משום דלפעמים סותר את דבריו שהרי כתב ככ"י למור אה"ע סי' קכ' ממש כדברי ה"ה והרד"ך, אעפ"י כ נראה לענ"ד פירוש הכ"מ כדברי הרמב"ם דודאי פסק כר"י עפ"י הר"ח והרי"ף אלא דמספקא ליה אי ר' יוסי פוסל את הגט דרבנן או מבטלו כעין דאורייתא. ואפשר דטעמא דמילי לא מימסרן לשליח עפ"י שיטת הרמב"ם הוא משום גדר בי"ד וכמו שבארנו לעיל ולהכי מספקא ליה אי הגדר הזה בא להוציא כח הבעל לגמרי כעין דאורייתא ולפיכך אפילו באומר אמרו הגט בטל או דהגדר הזה הוא רק פסול בגט ולא משום הפקעת כח הבעל. והא דפסק בזוכיה ומתנה פ"ד ה"י דהמתנה בגט שאין אדם יכול למסור דברים לשליח כיצד אמר לשלשה אמרו לפלוני ולפלוני שישכתבו ויחתמו בשטר מתנה ויתנוה לפלוני אין זה כלום, ולא הזכיר שום ספק אם השטר הוא פסול או בטל, הוא משום דבשטר מתנה אין חילוק אם הוא פסול או בטל דאפילו בשטר פסול לא קנה המקבל, לכן כתב סתם ופסק כשמואל דמתנה הרי היא כגט, היינו דהגדר בי"ד חל גם על שטר מתנה שלא יכתבו אא"כ שמעו מפי הבעלים. כך נראה לי הבאור בדברי הרמב"ם דודאי פסק כר"י אלא דמספקא ליה אליבא דר' יוסי אי פסול או בטל.

ואם תדקדק בסוגית הש"ס תמצא שאין הוכחה גלויה אם הגט בטל או פסול באומר אמרו אליבא דר' יוסי. עיקר הוכחת הש"ס דר"י פוסל באומר אמרו היא מהא דמכשיר חתם סופר ועד ואי אומר אמרו כשר נפיק מיניה חורבא, ולפי זה היה משמע דפסול דאומר אמרו הוא רק דרבנן ולכתחילה דוקא. וממה דאיתא במשנה גיטין ע"ב הרי הגט בטל עד שיאמר לסופר וכו' דמפרש רב אשי לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא היבא דלא אמר אמרו אלא אפילו אמר אמרו נמי לא אין ללמוד דר"י סובר באומר אמרו דהגט בטל ממש, חדא דאומר אמרו לא נזכר במשנה אלא בדברי רב אשי ומי יאמר דהגט בטל אכולהו קאי, ושנית הרי כתב ה"ה דהחילוק בין פסול לבטל הוא רק בדברי הרמב"ם ולא כלשון המשנה או בגמרא, ועוד דהר"א דמנפשליר הובא בשו"ת מהר"ם אלשקר סי' כא' מפרש הרי הגט בטל ולא הוי כשר עד שישמעו את קולו, היינו דבלא שמיעת קול כשר לא הוי אבל בטל נמי לא. גם אין להביא ראיה מכרייתא גיטין ע"ב ע"א והיא בתוספתא גיטין פ"ב משום דאומר אמרו לא נזכר שם בפירוש ובתוספתא איתא פסול במקום בטל

ועוד דעד שישמעו קולו בתוספתא שלנו לא קאי אאומר כתבו ואינו ענין לאומר אמרו אלא לכתב בכתב ידו. והגמרא שלנו השמיטה בכא זו לגמרי. וא"כ דיוקו של הגמרא דעד שישמעו קולו כא לאפוקי ממאן דאמר מודה ר"י באומר אמרו אינו מיוסד על כוונת התוספתא אלא על דיוקא של מלה אהת ישמעו ואם תידק ממלה זו דר"י פוסל באומר אמרו מי יאמר דתידק נמי דהגט במל דאוריתא.

ומריש הוה אמינא להביא ראיה דהגט במל ממש מסוגית הגמרא גיטין סו' ע"ב דמדדייקת הגמרא שם דשמואל דאמר תצא והדבר צריך תלמוד סבר כוותיה דר' יוסי באומר כתבו ופליג עליה באומר אמרו. ואי נימא דר"י גופא לא אמר אלא דבאומר אמרו הגט פסול ולא במל שפיר מצי למוקים דשמואל כר"י גם באומר אמרו והכי קא מיבעיא ליה לשמואל אי כתב הגט הוא והוי כאומר כתבו והגט במל או כתב ידן הוא והוי כאומר אמרו והגט פסול ולא במל ולפיכך אמר תצא מספק. וכעין זה הוכיח הפר"ח באה"ע סי' קכ'. אבל לאידך גיסא תמצא שאין ראיה משם דסוף סוף לשון הגמרא קשה דקאמר ואי סבירא לן דהאי בתובו כתב ידן הוא הא כתב הגט כשר. ומאין להם הוכחה זו. ולא היה צריך לומר אלא הא כתב הגט נתי דהוי פסול אבל במל מיהו לא הוי ומש"ה לא תצא. אלא עכ"ח היה ברור לגמרא דאי כתב ידן הוא היה מכשיר שמואל לכתחילתו. ואפשר דסמכו אמאי דאית ליה לשמואל חתם סופר ועד פסול דמפרש מתניתן דכתב סופר שנינו בגיטין פו' ע"ב ואפשר נמי דמימרא דשמואל בירושלמי היתה ידועה לאמוראי ככל דמכשיר אומר אמרו לגמרי כמ"ש לעיל ואפשר נמי דמפרשים בדברי שמואל תצא והדבר צריך תלמוד כמו הרי זו מגורשת וכמו שהבאתי לעיל בפירוש דברי הגאון. סוף דבר שאין שום הוכחה מכל סוגית הש"ס דמאן דפוסל באומר אמרו סובר דהגט במל דאוריתא ומסברא היה נראה להיפך דהפסול הוא רק מדרכנן ומשום חשש חורבא. וכזה צודקים דברי הרמב"ם כמו שפירשו המפרשים דבאומר אמרו אם נשאת לא תצא אפילו אי פסקינן כר"י.

בכאור דברי המור בענין אומר אמרו דנו כל מפרשיו. באה"ע סי' קכ' כתב ואפילו אמר להם אמרו לסופר לכתוב ולעדים לחתום לא יכתוב הסופר ולא יחתמו העדים עד שישמעו מפיו. וכעין זה כתב ג"כ בסדר הגט בסו' קנד' ואפילו אמר לג' אמרו לפלוני שיכתוב ולפו"פ שיחתמו לא יכתבו ולא יחתמו עד שישמעו קולו. וכן כתב ברמזיו (הובא בשו"ת מהר"ם אלשקר סי' כ') אמר לשנים או אפילו לשלשה תנו גט לאשתי או אפילו אמר להם אמרו לפלוני ויכתוב ולפו"פ ויחתמו לא יאמרו לאחרים שיכתבו ויחתמו שלעולם לא יכתוב הסופר ולא יחתמו העדים עד שישמעו מפי הכעל. אבל בסו' קל' פסק חתם סופר ועד פסול ואי סבר דאומר אמרו פסול ודאי לא היה צריך לפסול חתם סופר ועד. ובסו' קמא' כתב בפירוש דלא אמרינן מילי לא מימסרן לשליח אלא

הצעה למוען תקנת עגונות

כשמוסר לו דבר לעשותו אינו יכול למוסרו לאחר כגון מי שעשה שליח לחתום גם שאינו יכול לומר לאחרים לחתמו אבל כשאמר לו כהדיא לומר לאחר לחתמו יכול לעשותו כדאמרינן לקמן באומר לשנים אמרו לפלוני ויכתוב בו לפו"פ ויחתמו דלא הוי מילי. וא"כ סתרי דברי הטור אהדדי. לכן פירש הרש"ל דהטור ודאי פוסק כר"י דמילי לא מיסטרן לשליח אבל באומר אמרו סובר דהטעם איננו משום מילי אלא משום חששא דכיסופא דסופר או משום דסבר כהרמב"ן דאומר אמרו הוי שלא לשמה, והראיה דהטור פסק בחו"מ סי' רמד' דאומר אמרו כשר בשטר מתנה, זהו פירש הרש"ל. והרמ"א בדרכי משה סי' קמא' ס"ק לה' כתב כהרש"ל דהטור פוסל אומר אמרו משום כיסופא דסופר. וצריך להעיר דבין להרש"ל ובין להרמ"א לא פסק הטור כר"י לחלוטין באומר אמרו אלא פסק לחומרא ומספק דאי לא הכי מ"ט פסל התם סופר ועד. והרד"ך מחלק בין כתיבה לחתימה וס"ל דלדעת הטור אומר אמרו פסול בכתיבה אבל כשר בחתימה. ויש שמחלקים בין אומר אמרו ובין מזכיר שם הסופר והעדים דאז הוי כממנה שלוחין שלא בפניהם ומש"ה לא הוי מילי. ועפ"י סברא זו דעת הטור כהרא"ה והר"ן (עיין בכ"ח אה"ע סי' קכ' ובדרישה שם). אבל אלו המפרשים הכניסו את עצמם בדחוקים שלא לצורך וזהו מפני שחשבו שהטור הלך בשיטת אביו הרא"ש ופוסל באומר אמרו כר"י אבל באמת לא מצינו שהחליט הטור כאביו הרא"ש ואדרבא בסי' קכ' אחר שפסק להלכה כדעת עצמו מביא דעת הרמ"ה והרי"ף והרא"ש. והנראה בעיני והוא מבואר בפשט דברי הטור שהוא פסק כשמואל וככל הני אמוראי דאמרי כשר ולא תעשה כן בישראל משום חשש דשמא תשכור עדים ולכן כתב לא יכתוב הסופר ולא יחתמו העדים לכתחילה משום שלא תעשה כן בישראל וכודאי אם כתבו ונתנו לה מגורשת, ומביא דעת הרמ"ה דאפילו בדיעבד פסק מגורשת ודעת הרי"ף והרא"ש שאפילו בדיעבד הגט במל אבל הוא אינו מסכים להם אלא בדיעבד הגט כשר ולזה כתב בסי' קמא' דאומר אמרו לא הוי מילי וכתב עוד בסי' קל' דחתם סופר ועד פסול לדעת התוס', ולא היה צריך לומר לדעת התוס' הרי אביו הרא"ש ג"כ מסכים לזה בפ' המגרש סי' ו' ובתשובותיו כמו שהבאתי לעיל וכן היא דעת כל המחמירים בתרווייהו בין באומר אמרו ובין כחתם סופר ועד. אלא דהטור מביא דעת התוס' דסברי כהני אמוראי דכשר ולא תעשה ומשום הכי חתם סופר ועד פסול מן הדין ולא מטעם חומרא. וזוהי ממש דעת הטור כדעת התוס' דאומר אמרו כשר ולא תעשה וחתם סופר פסול מן הדין ולא מן הספק. והא דכתב בעל הטור בפסקי הרא"ש בפ' המגרש וצריך לחוש לשניהם להחמיר התם סופר ועד ואומר אמרו זוהי דעת אביו הרא"ש אבל לדעת עצמו אומר אמרו פסול משום שמא תשכור עדים וחתם סופר ועד פסול משום חשש חורבא דכיסופא דסופר. ע"כ נקטינן דהטור פסק דאומר אמרו כשר ולא תעשה כן בישראל.

דעת הב"י היא ממש כדעת הרמב"ם עפ"י פירושו בדברי הרמב"ם שהביא בכסף משנה והוא דהרמב"ם פסק לגמרי כר"י באומר אמרו ואעפ"כ אם נשאת לא תצא משום דר"י אינו פוסל אומר אמרו אלא משום חששא ולא דאורייתא ולהכי פסק בשו"ע אה"ע סי' קכ' לפסול אומר אמרו לכתחילה אבל בדיעבד כשר, גם פסק בח"מ סי' רמד' דמתנה כגט ואומר אמרו פסול גם לגבי מתנה, ואעפ"י שהרמב"ם מכשיר בחתם סופר ועד בפ"מ מה' גרושין הכ"ז ומרן הב"י פוסל בשו"ע אה"ע סי' קל' סי"ח הרי מבאר בכ"מ ובבדק הבית דהרמב"ם לא הכשיר התם סופר ועד אלא בדיעבד אבל לכתחילה פוסל וזהו ממש לשון השו"ע שם יש לזהר שלא לחתום הסופר לעד מפני שיש פוסלין ע"כ, היינו שאינו מן הדין אלא לחומרא בעלמא, ומה דהוסיף מרן הב"י בשו"ע אה"ע סי' קמא' סמ"ג דשליח לקבלה אינו יכול לעשות שליח אחר משום דהוי לה מילי ומילי לא מימסרן לשליח ויש מתירין אם נתנה לו רשות למנות שליח, בזה אינו סובר כדעת הרמב"ם דאליבא דהב"י הדבר תלוי אי אומר אמרו הוי מילי או לא ואי הוי מילי או אין שליח לקבלה עושה שליח אפילו באומר אמרו אבל שימת הרמב"ם בזה, אעפ"י דלא איתברר לן בפירוש, דודאי אומר אמרו נמי הוי מילי דהכי כתב לגבי מתנה המתנה כגט שאין אדם יכול למסור דברים לשליח כיצד אמר לשלשה אמרו לפו"פ וכו' הרי דאומר אמרו הוי מילי ואעפ"כ לא כתב בשום מקום לאסור שליח עושה שליח בשליח לקבלה, וזהו משום האי טעמא דפרשנו לעיל דמילי לא מימסרן לשליח הוא גדר בי"ד כגט ולא בכל מילי דשליחות, וא"כ אפשר לומר דהרמב"ם והב"י פוסלים באומר אמרו מפני טעמים שונים, דהרמב"ם משום מילי במובן גדר בי"ד ולהב"י או משום מילי במובן שהוא פגם בשליחות או משום חשש חורבא, (היינו, לדעת אלו דפסלי אומר אמרו בשליח לקבלה הוא משום מילי ולדעת אלו דמכשרי הוא משום חשש חורבא).

בזה גמרנו באור דברי הפוסקים באומר אמרו, ונוסיף לזה בקצור דברים אחדים לברר את טעם הפסול של אומר אמרו אליבא דאלו דפסלי, (א) שימת הרש"י לאלפס וכל אלו דסברי דאומר אמרו פסול אפילו לגבי שליח לקבלה היא שאין כח בדברים להיות חוזרים ונמסרים, היינו מילי במובן שליחות פגומה, (ב) שימת הרמב"ם כמו שבארתי דאומר אמרו הוי מילי במובן גדר בי"ד, (ג) שימת הרמב"ן והרשב"א ואפשר שהיא גם שימת התוס' דאומר אמרו הוי שלא לשמה,

(ד) ומגמרא מוכח דאומר אמרו פסול משום חשש חורבא, עפ"י הטעם הראשון משמע שהגט כמל אליבא דמאן דאית ליה מילי באומר אמרו, עפ"י הטעם השני אפשר שהוא פסול ואפשר שהוא כמל, ועפ"י הטעם השלישי והרביעי ודאי שהוא רק פסול ולא כמל, ועיין בב"ש כס"י קכ' דמדקדק דמאן דפוסל אומר אמרו משום דלשמה לא הוי אלא פסול דרבנן והבית אפרים העלה בראיות ברורות דכל מאן דאית ליה דאין צריך שליחות לכתובת הגט הפסול דאומר אמרו הוא

רק דרבנן. סוף דבר ההרכה מרכזאתא פסקי כשמואל דאומר אמרו מותר ואפילו אלו דפסקו כר"י לפסול אומר אמרו זהו דוקא לכתחילה אבל לא דייעבד ולא נשארה רק דעה אחת דפסלה אומר אמרו אפילו בדיעבד.

ז. ענין מנוי שליח שלא בפניו

כבר ידוע דהרמב"ן בחדושינו והובא בר"ן סוף התקבל מקשה מאיזה טעם פסול אומר אמרו וכי אין אדם עושה שליח שלא בפניו ותירין דכלל הוא בכתיבת הגט דאם לא שמע הסופר מפי הבעל הוי כתיבתו שלא לשמה ואפילו במפרש שם הסופר והעדים נמי הוי שלא לשמה. והרא"ה תלמידו חולק עליו וסובר דבממנה סופר ועדים מסויימים לא הוי דין דאומר אמרו אלא הגט כשר וגם הר"ן הסכים לדעה זו. ויש שיטות שונות בדברי הרא"ה והר"ן ומחלוקת היא בין הרד"ך ומהר"ם אלשקר. הרד"ך כתשובותיו בבית ג' מפרש דברי הרא"ה והר"ן דמיירו באומר אמרו לפו"פ שאני ממנה אותם סופר ועדים לכתוב ולחתם על הגט דדוקא באופן זה כשר אבל באומר אמרו לפו"פ שיכתבו ויחתמו ולא מנה אותם בעצמו מודים הרא"ה והר"ן דפסול משום דכיון שלא מנה אותם בעצמו הוי כמו מראה מקום להם ומשום ניסופא דסופר יאמרו לו לחתום ובעל לא אמר הכי. וזוהי ג"כ דעת הדרישה באה"ע סי' קכ' בבאור דברי הר"ן. ומהר"ם אלשקר מפרש דלהרא"ה ולהר"ן כל אומר אמרו מותר אם פירש בהדיא שם הסופר והעדים אפילו אם לא מנה אותם בעצמו. הב"י תפס פירוש מהר"ם אלשקר בבאור דברי הרא"ה והר"ן אבל חולק עליהם. היינו על הרא"ה והר"ן. ומביא שגם הרמב"ם והרא"ש חולקים עליהם. ואעפ"י שאין לי להכניס ראשי בין הרים גדולים אלו ולהכריע ביניהם, בכל זאת לא מלאני לבי להשאיר את באור דברי הרא"ה והר"ן בספק אצלי מכיון שדבריהם כתובין לפני שחור על גבי לכן. מתוך דברי הרא"ה לא יכולתי להחליט בעצמי אם דעתו להתיר כל שמפרש הבעל שם הסופר והעדים או דוקא כשממנה אותם בעצמו להיות שלוחים שלו לכתובה וחתומה, ואפשר שצודקים דברי מהר"ם אלשקר בבאור דעתו, אבל מדברי הר"ן מוכח להדיא דאינו מתיר אלא בממנה בעצמו שלוחים שלא בפניהם ולא באומר אמרו ומפרש שמותם. דהרי כתב בפירוש כל שאמר להם אמרו הם סבורים שהדבר מסור להם לשנותו לכל מה שירצו ומה שאמר להם הבעל ופלוני ופלוני ויחתמו אינו אלא כמראה מקום להם דמימר אמרי אם לא כן למה אמר לנו הבעל שנמנה אנחנו שלוחים ולא מינן הוא מדעתו. הרי לך בהדיא סברת הר"ן דאפילו באמר להם פו"פ ולא מנה את השלוחים בעצמו יש חשש חורבא ולא התיר אלא בממנה את השלוחים בעצמו. היינו שאמר להם אמרו לפו"פ שאני ממנה אותם להיות שלוחים שלי לכתובת הגט ולחתמתו. ואפילו

אם אמר להם אמרו לפ' ויכתוב ואתם תתומו פסל הר"ן כנראה מהא דמתרץ קושייתו על הרא"ה בזה"ל ושטא כיון דמ"ס אינהו אמרי לסופר לכתוב מכספי מניה. אלא דבבל אופן הגט פסול באומר אמרו א"כ לא השאיר איזה דבר לאלו שמדבר להם אלא למסור כתורת עדות מה שאמר להם הכעל שהוא ממנה אותם לסופר ועדים. ויותר נראה ברור דהכי הוא ממה דהרמב"ן הביא ראייה לדבריו לפסול אומר אמרו אפילו בממנה שליח מהא דאיתא בגמרא כהדיא לפו"פ ויחתמו והר"ן לא דחה ראייה זו אלא עכ"ח מודה דמפרש שם הסופר והעדים לא מהני אלא דוקא כשממנה אותם בעצמו. וכדעת הרד"ך.

מכיון שנתברר לנו שהר"ן לא התיר אלא בממנה השליח בעצמו ולא באומר אמרו לפו"פ נבאר מי הם החולקים עליו. לכאורה היה נראה שאפילו הרמב"ן היה מסכים לזה אבל זה נראה רחוק מן האמת ואפילו הרד"ך הבין ככה בדברי הרמב"ן שהוא אוסר אפילו כשהכעל בעצמו ממנה את השלוחים. הרא"ש חולק על סברת הר"ן לגמרי וסובר דשליח לכתובת הגט אי אפשר למנות שלא בפניו אפילו ע"י הכעל בעצמו כדאיתא בדבריו בסוף פ' האומר. דעת הרמב"ם בענין זה לא איתברר לי דהכ"י סי' קכ' וגם הרד"ך מביאים דלהרמב"ם שליחות למילי פסול בכל אופן וזה אינו ברור. איברא דבאומר אמרו לפו"פ פסול אבל אפשר דבממנה שליח שלא בפניו כשר. ומה שהרד"ך מוכיח מהא דגרושין פ"ז הכ"ב דדוקא בשליח להולכה ותבאה עושה שליח שלא בפניו אליבא דהרמב"ם אבל לא לכתובת הגט ושליח לקבלה הוכחה דחוקה היא. הכ"י פליג על הר"ן כסי' קכ' אבל הוא מפרש דברי הר"ן כמתר"ם אלשקר. היינו דהר"ן מתיר במפרש שם הסופר והעדים. וא"כ אפשר דאפילו הכ"י היה מסכים להתיר כשהכעל בעצמו ממנה את השלוחים כדברי הר"ן עפ"י שיטת הרד"ך. ויש קצת סמך למכראא זו שהרי כתב באה"ע סי' קמא' דשליח לקבלה אין לעשות שליח אחר אפילו אם נתנה לו רשות למנות שליח משום דהוי מילי ובסוף סי' ד שם פסק דשליח לקבלה אפשר לעשות שלא בפני השליח. הרי דמחלק בין אומר אמרו מדעתכם ובין ממנה שליח שלא בפניו. אעפ"כ אפשר דהכ"י החמיר בכתובת הגט מבשליח לקבלה ופוסל בכל אופן אפילו בממנה בעצמו את השלוחים שלא בפניהם. מדברי הטור אי אפשר להוכיח אי מכשיר בממנה את השלוחים בעצמו או לאו. ועיין בדברי הכ"י והכ"ח כסי' קכ' אבל דבריהם מיוסדים על דעת מהר"ם אלשקר כדברי הר"ן ואינם מחלקים בין אומר אמרו לפו"פ ובין ממנה שלוחים בעצמו שלא בפניהם. ואנא אמינא דאם מעם של בעל הטור באומר אמרו הוא משום דמבר כהני אמוראי דכשר ולא תעשה משום שמא תשכור עדים. א"כ בממנה שלוחים שלא בפניהם ולא מסר לאלו אלא עדות לית הששא דשמא תשכור עדים משום דיכורא קאמרי מעשה לא עכדי. על כל פנים יוצא לנו מזה דהרא"ה והר"ן מתירים בממנה את העדים בעצמו. דהרמב"ן והרא"ש פליגי עלייהו. ודעת הרמב"ם והטור והכ"י לא איתברר לן אי

הצעה למען תקנת עגונות

פוסלין או מכשירין. ולאידך גיסא המהרש"ל פסק להלכה כהרא"ה והר"ן כיש"ש סוף התקבל וגם הבית אפרים סי' קו' הסכים להקל עפ"י הר"ן ומביא הלכה למעשה בשם מהר"י קצבי להקל במנוי שליח. ומהר"ם אלשקר מביא שגם ה"ה סוכר כהר"ן שכתב בזכיה ומתנה פ"ד ה"י ומיהו באומר אמרו לפו"פ יש סוכרים שאף כגמ כשר, ולדעת מהר"ם אלשקר הוא מכוון לשיטת הרא"ה והר"ן, אבל בצדק דחה הרד"ך את פירוש זה אלא דה"ה מכוון לאלו הסוכרים דאומר אמרו מותר מן הדין. גם החסיד ר' שניאור זלמן מלאדי ומהר"ם מכריסק הסכימו לסברת הרא"ה והר"ן במקום דאיכא עוד סברא להקל וכמ"ש לעיל.

היוצא לנו מזה הוא שאם הבעל ממנה סופר ועדים שלא בפניהם כדאיתא בנוסח שטר שלנו יש להקל במקום עגון על סמך דעות אלו המקילים: (א) דאפילו באומר כתבו הוא רק דרבנן ובדיעבד כשר וכ"ש באומר אמרו. (ב) דאפילו ר"י דפוסל באומר אמרו הוא רק מדרבנן ובמקום עגון תעשה אפילו לכתחילה. (ג) דעת רוב הפוסקים דהלכה כשמואל דמכשיר באומר אמרו אלא דחשו לכבוד הר"ח והר"ף. (ד) דבממנה שליח שלא בפניו לא הוי אומר אמרו ומותר אפילו לדעת האוסרים באומר אמרו. אבל לא רק על דא סמיכנא להתיר, ולא הבאתי את שימות אלו וקולות וספיקות אלו בענין אומר כתבו ואומר תנו ואומר אמרו וממנה שליח שלא בפניו אלא להראות בראיות ברורות שמאן שחשש לאיסור אשת איש בענין זה אינו אלא מועה וחושש לדאורייתא במקום שהוא רק גזירה לגזירה.

ת. ענין חתימת העדים אם לא שמעו מפי הבעל.

דע שכל מה שאמרנו עד כה בענין אומר אמרו הוא רק לגבי כתיבת הגט ולא לגבי העדים החותמים על הגט דלגבי דידהו יש עוד פנים לקולא והיא חשובה מאד. ראשית דאנן פסקינן כר"א דאמר עדי מסירה כרתי ועדי חתימה נתקנה מפני תקון העולם, וא"כ כל עיקרו של עדי חתימה הוא מדרבנן וזה ברור דבדבר שעיקרו מדרבנן אפשר לסמוך על דעת המקילין שהזכרנו. ואעפ"י דאמרינן מודה ר"א במזויף מתוכו אין סברא לומר דהפסול דמזויף מתוכו הוא דאורייתא וכדכתב הרמב"ם בפ"א מה' גרושין ה"ז ופ"ג ה"ה וכן כתב הרד"ך בס' הזכר. וגם נראה לי דבענין זה לא שייך מזויף מתוכו משום דמתוך השטר לא נראה שום זיוף וכדמקשה הר"י בתוס' גיטין ד' ע"א בד"ה מודה מה ענין שלא לשמה למזויף מתוכו שהחותמים בו פסולים או קרובים, וע"כ צריכין אנו לתירוץ התוס' דגזרינן חתימה אסו כתיבה, ואם כתיבה גופא הפסול הוא דרבנן (היינו באומר אמרו) כ"ש כחתימה. ואעפ"י שהרמב"ם בגרושין פ"ג ה"ח הביא דעה שאפילו לר"א אם

חתמו העדים שלא לשמה הוי הגט בטל דאוריתא וזוהי דעת האו"י שהביא בתרומת הדין סי' רכח' דחתימה שלא לשמא פסול מדאוריתא אפילו לר"א משום דהיכא דאיכא עדים קסבר ר"א דוכתב לשמה אכולי מילתא דכתיבה בגט קאי. אבל הרמב"ם דחה שיטה זו וכן כתב הטור בס' קלא' בהדיא דחתימה שלא לשמה פסול אבל לא בטל. ולא עוד אלא דבתה"ד ימכיא גירסא אחרת בדברי הרמב"ם דחתימת העדים שלא לשמה כשר לגמרי וסובר דהאי סוגיא דמודה ר"א דהיכא דאיכא עדים דבעי לשמה לאו אליבא דהלכתא היא. עוד נצרך לזה שתי דעות אשר המצא בתה"ד שם וכוש"ת ברית אברהם הלך אה"ע סי' צו' והוא דדוקא בלשמה חיישינן חתימה אטו כתיבה אבל לא בפסולים אחרים ועוד דבדרבנן לא גזרינן חתימה אטו כתיבה. וא"כ נחזי אנן, אי הפסול באומר אמרו הוא פסול בפני עצמו ולא משום לשמה הרי לא גזרינן חתימה אטו כתיבה בפסולים אחרים. ואי הפסול הוא משום דלשמה עכ"ה הוא מדרבנן דהרי הרמב"ן בעל סברא זו אית ליה דעפ"י הדין אומד אמרו כשר כשמואל. והתוס' דאית ליה משום לשמה באומר כתבו סברי דהלכה כהני אמוראי באומר אמרו. ובפרט לדעת הב"ש שהבאתי לעיל דכל מאן דאית ליה משום לשמה אומר אמרו לא פסל אלא מדרבנן וכמו שהוכיח הבית אפרים. וכיון שלמאן דאית ליה אומר אמרו פסול משום לשמה אית ליה נמי דהפסול הוא דרבנן. ובדרבנן לא גזרינן חתימה אטו כתיבה. מזה היה צריך להחליט דאפילו פסול דרבנן ליתא בחתימה ע"י אומר אמרו וכ"ש ע"י מנוי שליח שלא בפניו.

אלא שנשארנו לנו שתי דעות אלו של הרד"ך והב"ש דפסלי חתימה באומר אמרו אעפ"י שהפסול הוא רק דרבנן. ולזה מינא שיש להקל במקום עגון ראשית דכפסול דרבנן כזה שהוא גזירא לגזירא מותר אפילו לכתחילה במקום עגון וכדעת התוס' גיטין סו' עב' דתיעשה אפילו לכתחילה בשעת הדחק. ושנית דאליבא דכל הני דבואתא דמכשירין אומר אמרו בשליח לקבלה והם הרמב"ן והרשב"א והטור והר"ן וקסמי דקמאי ופוסלין באומר אמרו לסופר עכ"ה מחלקין בין סופר ושליח לקבלה כזה דבכתיבה צריך לשמה ובשליחות אין צריך לשמה ומאין להם האי סברא דאומר אמרו לא הוי לשמה אלא ממה שכתב התוס' גיטין כט' ע"ב דמתם אשה לאו לגירושין עומדת. וכן כתב הרמב"ן בס' הזכות. אבל לו היתה האשה עומדת לגירושין כי אז הוי שפיר לשמה. וא"כ במקום עגון כרוך לן שאשה זו לגירושין עומדת ובדכתב הרדב"ו והרמ"ה סוואדראן הובא בקונטרס גיטת דנא להד' הג' רמ"ש וזיווין דף יט' ודף כד' דבמקום דכופין אותו לגרשה והיא מתרצית להתגרש לא אמרינן סתם אשה לאו לגירושין עומדת. וכ"ש במקום עגון כרוך והאשה באה לתבוע את גיטת דבדאי אשה זו לגירושין עומדת ותו לא הוי שלא לשמה.

ויותר מזה אפשר לדייק דבגט כזה. היינו במקום שהחתימה היתה

הצעה למען תקנת עגונות

ע"י אומר אמרו ודאי דאשה לגירושין עומדת דהרי הגם כשר הוא קודם חתימה העדים. דהא דאין עדים חותמים על הגם אלא מפני תקון העולם הוא רק עצה טובה ולא תקנה לדעת התוס' והרא"ש ובפרט בזה"ז שקורעין את הגם (ע"ן קונטרס גימא דנא דף כא') וא"כ האשה הזו עומדת לגירושין ממש בגם זה כמו שהוא קודם חתימת העדים ואין בזה כלל משום דשלא לשמה. והיחיד שהחמיר להצריך עדי חתימה בכל אופן הוא המהרש"ל והוא מודה במקום עגון ומכשיר מנוי שליח שלא בפניו אפילו לכתיבת הגם וכ"ש לחתימת העדים. הרי דממ"נ אשה זו לגירושין עומדת בגם זה והוי שפיר לשמה וכיון דחשש דלשמה ליכא מדוע יגרע אומר אמרו בעדי חתימה מכשיליח לקבלה לדעת אלו המכשירין.

עוד אפשר לנו להשתמש בהצעה שהביא הרידב"ז בקונטרס גימא דנא. לתת את הגם לאשה פעמים הפעם הראשונה בלי עדי חתימה והפעם השניה בעדי חתימה אחרי שיחתמו העדים עליו. וכדי שלא יפקדו מורי הוראה שהרי הבעל צוה לתת את הגם בעדי חתימה ואיך ישנו כי"ד מצוי הבעל. לכן הזכרתי בשמר המנוי הנ"ל שהמנוי של עדי חתימה הוא תלוי ברצון כי"ד שאם ירצו יתנו לה בעדי חתימה אלו ואם ירצו יתנו לה בלא עדי חתימה כלל.

מ. סוף דבר.

סוף דבר כשתכא האשה לבי"ד במקום עגון ושטר הנ"ל בידה יגרשוה על סמך אלו הדעות:

(א) דכל הפוסקים האחרונים פסקו להקל במקום עגון בכתב בכתב ידו בפקה. והכא הרי הבעל כתב בכתב ידו.

(ב) דיש מן הראשונים דמכרי אפילו באומר כתבו דהפסול הוא מדרכנן ובאומר אמרו כמעט הכל מודים שהוא מדרכנן ובממנה שליח שלא בפניו כ"ש וכ"ש שהוא חומרא בעלמא אפילו לדעת המחמירין ובפרט לדעת הרא"ה והר"ן והרש"ל והאחרונים שהבאתי דמתירין לגמרי מנוי שליחות.

(ג) מה שחדשתי דממ"נ אין פסול דאומר אמרו וכ"ש מנוי שליחות שלא בפניהם בעדי חתימה. דאי אומר אמרו פסול בחתימה משום פסול של עצמו לא אמרינן גזירה חתימה אמו כתיבה ואי הפסול הוא משום דלשמה (ודעה זו מחוורת משום דודאי לא בעינן שליחות לחתימת העדים דהרי הבעל בעצמו אינו יכול לחתום את הגם וכל מילתא דאיהו לא מצי עביד שליח לא מצי משוי. וכיון דמשום שליחות אין כאן עכ"ה דהפסול הוא משום לשמה) הרי אשה זו לגירושין עומדת כמו שבארתי והוי שפיר לשמה.

הצעה למוען תקנת עגונות

ד) ולצרף לזה אותה ההצעה של הרידכ"ו לתת את הגט לאשה פעם בלי עדי חתימה ופעם בעדי חתימה ולדעת אלו הפוסקים דסברי דהגט כשר בלא עדי חתימה במקום עגון הוי זה גט מעליא.

בעה"י הוכחנו דעל ידי שטר מנוי שליחות שהבאנו לעיל יהיה כח ביד בי"ד לגרש אשה עגונה בלי רשות והסכמת הבעל ושלא בפניו. ומרגיש אנכי שצריך להכניס תיקונים בשטר זה כדי להזהר מקלקולים ע"י אלו המסדרים שאינם יודעים בטיב גיטין וקדושין, והרבנים הגדולים בודאי ימציאו לנו איזו תרופות מועילות נגד המחלה הישנה הזאת. וצריך לתקן בכל מה דאפשר, אבל חלילה לנו לדחות בשתי ידיים כל הצעה חדשה בתקנת עגונות משום השש המקלקלים, הרי אלו המקלקלים כבר עושים את שלהם בין כך ובין כך, ומדוע נניח להם לקלקל גם את חוש הצדק והיושר שלנו לגבי רבבות עגונות אומללות.

והנני כותב כל אלו הדברים רק כשואל ולא כמשיב ועל תנאי שישכימו גדולי ההוראה בכל תפוצות ישראל, ואני בתלמיד דל הערך שמתאוה להתאבק בעפר רגליהם של נושאי דגל התורה, ולא באתי לתרים ראש נגד המסורה והקבלה אפילו כקוצו של יוד ולא להקל ח"ו נגד איזה פוסק או אפילו תלמיד תלמידו, ומקנה אנכי שגדולי הוראה יתעמקו בענין זה וירחיבו את גבולו עד שתצא הוראה מפיחם כיום נתינתה מהר מיני, ואני תפלה שיהא חלקי עם אלו שמשתתפים בצערם של בנות ישראל ומבקשים להן דרור מכבלי העגון ככח המאור שבתורתנו הקדושה.